

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ

Қ.И.Сәтбаев атындағы қазақ ұлттық зерттеу техникалық университеті

Э.А.Түркебаев атындағы жобаларды басқару институты

«Бизнес және менеджмент» кафедрасы

Нұрбай Мадина
Бейсенбаева Айдана
Жарқын Ақмарал

ДИПЛОМДЫҚ ЖОБА

«Жастар кәсіпкерлігінің дамуын мемлекеттік қолдау»

5B051000-Мемлекеттік және жергілікті басқару

Алматы 2019

КАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ

Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық зерттеу техникалық университеті

Э.А.Түркебаев атындағы жобаларды басқару институты

«Бизнес және менеджмент» кафедрасы

ҚОРҒАУҒА ЖІБЕРІЛДІ

«Бизнес және менеджмент»

Кафедра меңгерушісі

PhD докторы, профессор

С.Н. Досова

«06» 04 2019 ж.

Дипломдық жобаға

ТҮСІНДІРМЕ ЖАЗБА

Тақырыбы: «Жастар кәсіпкерлігінің дамуын мемлекеттік қолдау»

5B05100-Мемлекеттік және жергілікті басқару

Орындаған: Нұрбай Мадина

Бейсенбаева Айдана

Жарқын Ақмарал

Пікір беруші

PhD докторы

М.Ж. Конырбеков

«09» 04 2019 ж.

Ғылыми жетекші

экон. ғыл. канд., асс. профессор

К.К. Примжарова

«04» 05 2019 ж.

Алматы 2019

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ

Қ.И.Сәтбаев атындағы қазақ ұлттық зерттеу техникалық университеті

Э.А.Түркебаев атындағы жобаларды басқару институты

«Бизнес және менеджмент» кафедрасы

5B051000-Мемлекеттік және жергілікті басқару

БЕКІТЕМІН

«Бизнес және менеджмент»

Кафедра меңгерушісі

PhD докторы, профессор

 С.Н. Досова

« 06 » 01 2019 ж.

**Дипломдық жобаны орындауға арналған
ТАПСЫРМА**

Білім алушылар: Нұрбай Мадина, Бейсенбаева Айдана, Жарқын Ақмарал
Тақырыбы: «Жастар кәсіпкерлігінің дамуын мемлекеттік қолдау»

Университет ректорының «25» 09, 2018 ж. №1064-б бұйрығымен бекітілген
Аяқталған жұмысты тапсыру мерзімі «20» сәуір, 2019 ж.

Дипломдық жобаның бастапқы берілістері Есеп-түсініктеме жазбаның
талқылауға берілген сұрақтарының тізімі мен қысқаша диплом жобасының
мазмұны

Дипломдық жобада қарастырылатын мәселелер тізімі

- 1)Қазақстан Республикасындағы жастар кәсіпкерлігінің болашағы;
- 2)Қазақстандағы жастар кәсіпкерлігін талдау;
- 3)Жамбыл ауданындағы шағын кәсіпкерлікті дамыту;

Сызбалық материалдардың тізімі (міндетті сызбалар дәл көрсетілуі тиіс)
11 кесте, 13 сурет. Ұсынылған негізгі әдебиет барлығы 18 атау.

Дипломдық жоба дайындау
КЕСТЕСІ

Бөлімдер атауы, қарастырылатын мәселелер тізімі	Ғылыми жетекшіге көрсету мерзімі	Ескерту
1)Қазақстан Республикасындағы жастар кәсікерлігінің болашағы;	15.01.2019ж	<i>орында ұға</i> <i>ЖЖ</i>
2)Қазақстандағы жастар кәсіпкерлігін талдау;	15.03.2019ж	<i>орында ұға</i> <i>ЖЖ</i>
3)Жамбыл ауданындағы шағын кәсіпкерлікті дамыту;	15.04.2019ж	<i>орында ұға</i> <i>ЖЖ</i>

Аяқталған дипломдық жоба бөлімдеріне норма бақылаушының қойған қолтаңбасы

Бөлімдер атауы	Кенесшілер (тегі, аты, әкесінің аты)	Қолтаңба қойылған мерзімі	Қолы
Норма бақылаушы	Ж.Ж.Султанбекова	8.05.2019	<i>СЖ</i>

Ғылыми жетекшісі: *ЖЖ* Примжарова Калияш Куанышевна

Тапсырманы орындайтын білім алушылар: Нұрбай Мадина, Бейсенбаева Айдана, Жаркын Акмарал;

Күні «29» ау 2019 ж.

Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазік ұлттық зерттеу техникалық университеті,
Э.А.Түркебаев атындағы жобаларды басқару институты
«5B051000 – Мемлекеттік және жергілікті басқару» мамандығының 4
курс студенттері Нұрбай Мадина, Бейсенбаева Айдана, Жарқын
Ақмаралдардың «Жастар кәсіпкерлігін мемлекеттік қолдау» атты
тақырыбына жазылған дипломдық жобаға

ПІКІР

Мемлекет Басшысының 2018 жылғы 14 қарашадағы Жарлығымен биылғы жыл Қазақстанда Жастар жылы болып жарияланды. Бұл жастар саясаты мемлекеттік назардың басым аймағында тұрғанын көрсетеді. Мемлекеттік жастар саясатын жүзеге асыру бойынша Жол картасының жобасы әзірленді. Олардың қатарында білім беру, жұмыспен қамту, денсаулық, Қолжетімді тұрғын үй, Кәсіпкерлік қызметті дамыту және қаржылық сауаттылықты арттыру, құқықтық мәдениет және т.б. бар. Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жастар саясаты туралы заң осы Заң Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жастар саясатын қалыптастыру мен іске асырудың құқықтық негіздерін айқындайды.

Міне, осы тұрғыдан алғанда авторлардың таңдап алған тақырыбы өзекті деп есептеймін.

Дипломдық жоба кіріспе, үш тараудан, қорытынды және пайдаланылған әдебиет тізімінен тұрады.

Жұмыстың алғашқы бөлімінде, Қазақстандағы жастар кәсіпкерлігінің дамуын қолдау, Жастар кәсіпкерлігінің дамуына кедергі жасайтын проблемалар, Шетелдегі жастар кәсіпкерлігінің даму тенденциясы теориялық негіздері мен ұғымдары, мәні және атқаратын ролі негіздері зерделеу жасалған, әдістері мен нысандарын жетілдірудің мақсаттары мен бағыттары ерекшеліктері жіктен көрсеткен.

Екінші бөлімде ҚР бойынша шағын кәсіпкерліктің жағдайы, Жастар кәсіпкерлігін қолдауға арналған бағдарламалар, Жамбыл ауданындағы әлеуметтік жағдайының сипаттамасы, жолдары берілген, мұндағы Қазақстандағы жастар кәсіпкерлігін талдау жасалған.

Үшінші бөлімде Ұзынағаш ауылдық округін талдау, оның ішінде Ұзынағаш ауылында саябақ ашу жобасы көрсетілген.

Нұрбай Мадина, Бейсенбаева Айдана, Жарқын Ақмаралдардың дипломдық жобасы өзіне қойылған талаптарды толық орындаған және тақырыпқа сай жазылған деп келе, дипломдық жобаны Мемлекеттік аттестациялық комиссияның алдына қорғауға жіберуге болады деп есептеймін.

Пікір беруші, Ғылыми жетекші

«Бизнес және менеджмент» кафедрасының
з.ғ.к., доцент, ХАА академигі

К.К.Примжарова

Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық зерттеу техникалық университеті,
Э.А.Түркебаев атындағы жобаларды басқару институты
«5B051000 – Мемлекеттік және жергілікті басқару» мамандығының 4
курс студенттері Нұрбай Мадина, Бейсенбаева Айдана, Жарқын
Ақмаралдардың
«Жастар кәсіпкерлігін мемлекеттік қолдау» атты тақырыбына жазылған
дипломдық жобаға

СЫН-ПКІР

Шағын бизнестің қалыптасуы Қазақстанда тиімді көпсатылы экономиканың алғышарттарын жасады, меншік пен кәсіпкерліктің жаңа нысандарын қалыптастыру қоғамның тұрақты дамуының және нарықтық экономика жолындағы қозғалыстың қайтымсыз кепілдігінің негіздерін құрды.

Шағын бизнестің басым дамуы нарықтық инфрақұрылымды оңтайлы қалыптастыру, қосымша жұмыс орындарын құру, халықты жұмыспен қамтуды ұлғайту, оның табыстарындағы сәйкессіздікті азайту сияқты әлеуметтік – саяси міндеттерді шешу үшін қажет. Шағын бизнес экономикалық әлсіз дамыған өңірлердің дамуына, тұтыну ресурстарының тапшылығын еңсеруге, әлеуметтік шиеленісті төмендетуге ықпал етеді. Шағын бизнес орта таптың қалыптасуының негізгі көздерінің бірі болып табылады, яғни жүргізіліп жатқан реформалардың әлеуметтік базасын кеңейтеді. Оның дамуы адамдарға кәсіпкерлік қабілеттерін ашуға мүмкіндік береді. Жалпы экономика үшін шағын бизнестің қызметі оның икемділігін арттырудың маңызды факторы, тұтынушылардың сұранысына жауап беру қабілеті болып табылады.

Міне, осы тұрғыдан алғанда авторлардың таңдап алған тақырыбы өзекті деп есептеймін.

Дипломдық жоба кіріспе, үш тараудан, қорытынды және пайдаланылған әдебиет тізімінен тұрады.

Жұмыстың алғашқы бөлімінде, Қазақстандағы жастар кәсіпкерлігінің дамуын қолдау, Жастар кәсіпкерлігінің дамуына кедергі жасайтын проблемалар, Шетелдегі жастар кәсіпкерлігінің даму тенденциясы теориялық негіздері мен ұғымдары, мәні және атқаратын ролі негіздері зерделенуі жасалған, әдістері мен нысандарын жетілдірудің мақсаттары мен бағыттары ерекшеліктері жіктеліп көрсеткен.

Екінші бөлімде ҚР бойынша шағын кәсіпкерліктің жағдайы, Жастар кәсіпкерлігін қолдауға арналған бағдарламалар, Жамбыл ауданындағы әлеуметтік жағдайының сипаттамасы, жолдары берілген, мұндағы Қазақстандағы жастар кәсіпкерлігін талдау жасалған.

Үшінші бөлімде Ұзынағаш ауылдық округін талдау, оның ішінде Ұзынағаш ауылында саябақ ашу жобасы көрсетілген.

Алайда дипломдық жобада кездесетін қателіктерді айта кетсек, Қазақстан Республикасындағы жастар кәсіпкерлігінің болашағы бөлімінде шет мемлекеттерден ТМД мысал келтірілмеген, бірақ бұл дипломдық жобаның өзектілігін кемсітпейді, дегенмен оны атап өткенді жөн көрдім.

Қорыта келе 4 курс студенттері Нұрбай Мадина, Бейсенбаева Айдана, Жарқын Ақмаралдардың дипломдық жобасы өзіне қойылған талаптарды толық қанағаттандырады және «А-90 өте жақсы» деген бағаға лайық деп есептей келе оларға, яғни Нұрбай Мадинаға, Бейсенбаева Айданаға, Жарқын Ақмаралға «5B051000 – Мемлекеттік және жергілікті басқару» мамандығы бойынша «бакалавр» академиялық дәрежесін беруге болады деп есептеймін.

Сын-пікір беруші:

«Мемлекеттік басқару» кафедрасының

PhD, доценті

Нархоз Университеті

А.Н. Жанбырбаева
А.Н.Жанбырбаева

Краткий отчет

Университет:	Satbayev University
Название:	Нұрбай Медина университеті
Автор:	Нұрбай Медина Байжанбаева Айдары Жарын Аманжол
Координатор:	Семилгалин Деген
Дата отчета:	2019-05-14 10:58:51
Коэффициент подобия № 1:	35,1%
Коэффициент подобия № 2:	14,5%
Длина фразы для коэффициента подобия № 2:	25
Количество слов:	8 194
Число знаков:	66 295
Адреса пропущенные при проверке:	
Количество завершённых проверок:	56

Самые длинные фрагменты, определенные, как подобные

№	Название, имя автора или адрес гиперссылки (Название базы данных)	Автор	Количество подобных слов
1	Ауылдық аумақтардың өлеуметтік инфрақұрылым дамуы проблемалары А.А. Қадырбекова, А. (Қарасай ауданы мысалында) ф.и. NARXOZ (NEU) (Кафедра Государственного управления)	Болпат, К.Е. Сабиева	74
2	Ауылдық аумақтардың өлеуметтік инфрақұрылым дамуы проблемалары А.А. Қадырбекова, А. (Қарасай ауданы мысалында) ф.и. NARXOZ (NEU) (Кафедра Государственного управления)	Болпат, К.Е. Сабиева	57
3	Диплом ШОБ мем коллау Дримбай Ботақоз ф.и. Bolashak Academy (Финансы)	Дримбай Ботақоз	52
4	URL_ https://narxoz.unimedu.kz/14/69496/		50
5	URL_ https://kazlib.kz/ketapqazaly-olau-100a-oltauyp-tuzilisi-damuyi/		48
6	Ауылдық аумақтардың өлеуметтік инфрақұрылым дамуы проблемалары А.А. Қадырбекова, А. (Қарасай ауданы мысалында) ф.и. NARXOZ (NEU) (Кафедра Государственного управления)	Болпат, К.Е. Сабиева	46

7	Ауылдық аумақтардың өлеуметтік инфрақұрылымын дамыту проблемалары (Қарасай ауданы мысалында).doc <i>NARXOZ (NEU) (Кафедра Государственное управление)</i>	А.А. Калдыбекова, А. Болат, Қ.Е. Сабиева	45
8	Ауылдық аумақтардың өлеуметтік инфрақұрылымын дамыту проблемалары (Қарасай ауданы мысалында).doc <i>NARXOZ (NEU) (Кафедра Государственное управление)</i>	А.А. Калдыбекова, А. Болат, Қ.Е. Сабиева	45
9	Диплом ШОБ мем.колдау Дримбай Ботакоз.docx <i>Bolashak Academy (Финансы)</i>	Дримбай Ботакоз	44
10	URL_ https://services.atameken.kz/learning		42

>> **Документы, в которых найдено подобные фрагменты: из RefBooks**

Не обнаружено каких-либо заимствований

>> **Документы, содержащие подобные фрагменты: Из домашней базы данных**

Не обнаружено каких-либо заимствований

>> **Документы, содержащие подобные фрагменты: Из внешних баз данных**

Документы, выделенные жирным шрифтом, содержат фрагменты потенциального плагиата, то есть превышающие лимит в длине коэффициента подобия № 2

№	Название (Название базы данных)	Автор	Количество одинаковых слов (количество фрагментов)
1	Ауылдық аумақтардың өлеуметтік инфрақұрылымын дамыту проблемалары (Қарасай ауданы мысалында).doc <i>NARXOZ (NEU) (Кафедра Государственное управление)</i>	А.А. Калдыбекова, А. Болат, Қ.Е. Сабиева	1727 (111)
2	Диплом ШОБ мем.колдау Дримбай Ботакоз.docx <i>Bolashak Academy (Финансы)</i>	Дримбай Ботакоз	162 (5)
3	Жастар кәсіпкерлігінің дамуын мемлекеттік қолдау <i>NARXOZ (NEU) (Кафедра Государственное управление)</i>	Сейітжан Ы.С., Дунбаев М.И., Казимов Е.Б.	124 (12)
4	Кәсіпорының бизнес жоспарлауында жобалық талдау әдістерін қолдану <i>NARXOZ (NEU) (Кафедра Финансы)</i>	Алтынбекова А.А., Сұлтан Қ.Қ.	28 (4)
5	Қазіргі заман шарттарына сәйкес Қазақстан Республикасындағы шағын және орта бизнестердің дамуына, ұйымдастырушылық-экономикалық механизмдерін жетілдіру.docx <i>West-Kazakhstan Innovative-technological University WKITU (Отдел магистратуры)</i>	Есентаева Мейрамгул Куракбаевна	15 (2)
6	Документ из базы ИОУ 51d2bd84-e96c-4cc5-9555-0724c0a80d1d.doc <i>NARXOZ (NEU) (Information Technology Center)</i>	na	7 (1)

>> **Документы, содержащие подобные фрагменты: Из интернета**

Документы, выделенные жирным шрифтом, содержат фрагменты потенциального плагиата, то есть превышающие лимит в длине коэффициента подобия № 2

№	Источник гиперссылки	Количество одинаковых слов (количество фрагментов)
1	URL_ https://business.gov.kz/kz/youth-entrepreneurship/international-experience-supporting-youth-entrepreneurship.php	157 (20)
2	URL_ https://kazlib.kz/karagandy-oblysyn-da-shagyn-biznesni-damytu/	111 (5)
3	URL_ https://kazlib.kz/kazakstanda-shagyn-zhane-orta-biznesni-karzhylandyru-problemalary/	69 (5)

4	URL_ https://services.atameken.kz/learning	67 (2)
5	URL_ http://www.zhambyl.gov.kz/kz/news/nc/finans_podderzhika/112	64 (8)
6	URL_ http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1800000522	58 (7)
7	URL_ http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1500000168	57 (8)
8	URL_ https://inangystaumedija.kz/14/69486/	50 (1)
9	URL_ https://kazlib.kz/kazakstan-respublikasynda-biznes-Inkubatorlardy-damytu-perspektivalary/	33 (2)
10	URL_ https://business.gov.kz/kz/business-support-programs/detail.php?ID=51608	25 (4)
11	URL_ http://kcostacademy.kz/2019_02_02_02/	23 (1)
12	URL_ http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1300000191/compare/kaz	18 (3)
13	URL_ https://cazradio.fm/kz/news/13484/	17 (2)
14	URL_ https://eee-region.ru/article/4915/	14 (2)
15	URL_ http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K070000251	13 (1)
16	URL_ http://e-lib.kazntu.kz/publication_view/print/1411/9566	12 (1)
17	URL_ http://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1700014856/compare/rus	11 (1)
18	URL_ http://yko.sud.kz/kaz/sub/katon/1241	10 (1)
19	URL_ http://eg.kz/wp-content/uploads/2016/02/vestnik_1-2015.pdf	7 (1)

Copyright © Plagiat.pl 2002-2019

Аннотация

Дипломдық жобаның тақырыбы: **«Жастар кәсіпкерлігін мемлекеттік қолдау»**. Кәсіпкерлікті қолдау елдің экономикасын көтеру барысында жасалынатын жұмыстардың ең бір маңыздысы болып отыр. Елбасы Н.Ә.Назарбаев 2019 жылды жастар жылы деп жариялаған болатын. Жастар кәсіпкерлігін қолдау барысында біздің елімізде көптеген бағдарламалар қарастырылуда. Бұл жобада біз жастар кәсіпкерлігін қолдау барысында мемлекет тарапынан жасалып жатқан қолдауды талдай келе, бизнес – жоспар арқылы, өзімізді жас кәсіпкер ретінде алып, Ұзынағаш ауылында саябақ жобасын ұсынып отырмыз. Біздің жас кәсіпкер болып, атқаратын жұмысымыз, шығындарымыз, өтелу мерзімі, ең бастысы мемлекет тарапынан қандай көмек ала алатындығымызды зерттедік.

Аннотация

Тема дипломного проекта – **«Государственная поддержка развития молодежного предпринимательства»**. Поддержка предпринимательства является одним из важных направлений работ, проводимой в условиях роста экономики страны. Глава государства Н.Ә.Назарбаев объявил 2019 год – годом молодежи. В рамках поддержки молодежного предпринимательства в нашей стране рассматривается множество эффективных программ. В этом проекте мы проанализировали поддержку развития молодежного предпринимательства со стороны государства. Составив бизнес – идею проекта парка в селе Узынагаш, более подробно изучили, затраты, срок окупаемости, а также помощь которую мы можем получить со стороны государства.

Annotation

The theme of the diploma project – **«State support for the development of youth entrepreneurship»**. Support for entrepreneurship is one of the important areas of work carried out in the context of the growth of the country's economy. Head of state N. Ә.Nazarbayev announced the year 2019 - the year of youth. As part of the support of youth entrepreneurship in our country, many effective programs are being considered. In this project, we analyzed the support of the state for the development of youth entrepreneurship. Having compiled the business idea of the Park project in the village of Uzynagash, we studied in more detail the costs, payback period, as well as the assistance that we can get from the state.

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ	7
1 Қазақстан Республикасындағы жастар кәсіпкерлігінің болашағы	9
1.1 Қазақстандағы жастар кәсіпкерлігінің дамуын қолдау	9
1.2 Жастар кәсіпкерлігінің дамуына кедергі жасайтын проблемалар	11
1.3 Шетелдегі жастар кәсіпкерлігінің даму тенденциясы	14
2 Қазақстандағы жастар кәсіпкерлігін талдау	20
2.1 ҚР бойынша шағын кәсіпкерліктің жағдайы	20
2.2 Жастар кәсіпкерлігін қолдауға арналған бағдарламалар	23
2.3 Жамбыл ауданындағы әлеуметтік жағдайының сипаттамасы	26
3 Жамбыл ауданындағы шағын кәсіпкерлікті дамыту	28
3.1 Ұзынағаш ауылдық округін талдау	28
3.2 Ұзынағаш ауылында саябақ ашу жобасы	29
ҚОРЫТЫНДЫ	42
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР	44

КІРІСПЕ

Жобаның өзектілігі. Шағын бизнестің қалыптасуы Қазақстанда тиімді көпсатылы экономиканың алғышарттарын жасады, меншік пен кәсіпкерліктің жаңа нысандарын қалыптастыру қоғамның тұрақты дамуының және нарықтық экономика жолындағы қозғалыстың қайтымсыз кепілдігінің негіздерін құрды.

Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаевтың 2018 жылдың 5 қазан күнгі Қазақстан халқына жолдауы бойынша, кәсіпкерлікті дамыту, әлеуметтік саланы қолдау мәселелеріне баса назар аударылды. Елбасы, әсіресе, экономиканың негізгі қозғаушы күші саналатын шағын және орта бизнестің бүгінгі дамуына тоқталып, оны ары қарай жандандырудың негізі жолдарын айқындады. Мемлекет басшысы «Бизнестің жол картасы» бағдарламасын 2025 жылға дейін ұзартуды ұсынды. «Бизнестің жол картасы» бағдарламасы 2010 жылдан бері жүзеге асып келеді. Менің өңірлерге барған іссапарларымда осы бағдарламаның тиімді жүргізіліп жатқанына көзім жетті. Сондықтан оны 2025 жылға дейін созу қажет. Оған жыл сайын мемлекеттен қосымша 30 миллиард теңге бөлінуі тиіс», - деді Нұрсұлтан Назарбаев. Оның айтуынша, бұл бағдарлама үш жыл ішінде 22 мың жұмыс орнын құрып, бюджетке салық есебінен 224 млн теңге пайда әкелмек, сонымен қатар 3 трлн теңгенің өнімін өндіруге мүмкіндік береді.

Шағын бизнесті қоғамдық өндірістің ерекше саласы ретінде құру әр түрлі меншік субъектілері арасында бәсекелестіктің пайда болуына қолайлы жаңа экономикалық, әлеуметтік – саяси ортаны қалыптастырудың қажетті шарты болып табылады.

Дәл осы шағын бизнес нарық субъектілерінің сұраныстың өзгеруіне, нарықтық конъюнктураның өзгеруіне ден қою, тұтыну саласында пайда болған тауашаларды толтыру қабілетін жандандырады. Тек шағын бизнес қана заманауи ғылымның жетістіктерін тез пайдалануға ықпал ететін прогрессивті ғылымды қажетсінетін технологияларды жедел қолдануға қабілетті.

Шағын бизнестің басым дамуы нарықтық инфрақұрылымды оңтайлы қалыптастыру, қосымша жұмыс орындарын құру, халықты жұмыспен қамтуды ұлғайту, оның табыстарындағы сәйкессіздікті азайту сияқты әлеуметтік – саяси міндеттерді шешу үшін қажет. Шағын бизнес экономикалық әлсіз дамыған өңірлердің дамуына, тұтыну ресурстарының тапшылығын еңсеруге, әлеуметтік шиеленісті төмендетуге ықпал етеді. Шағын бизнес орта таптың қалыптасуының негізгі көздерінің бірі болып табылады, яғни жүргізіліп жатқан реформалардың әлеуметтік базасын кеңейтеді. Оның дамуы адамдарға кәсіпкерлік қабілеттерін ашуға мүмкіндік береді. Жалпы экономика үшін шағын бизнестің қызметі оның икемділігін арттырудың маңызды факторы, тұтынушылардың сұранысына жауап беру қабілеті болып табылады.

Зерттеу объектісі. Алматы облысы, Жамбыл ауданы Ұзынағаш ауылында жастар кәсіпкерлігін дамыту.

Себебі, зерттеу барысы бойынша, осы ауданда тұрғындардың қажеттілігіне және шағын кәсіпкерліктің жеткіліксіздігіне байланысты осы ауданда саябақ ашу жобасы зерттеліп, дипломдық жобаның мақсатын және міндеттерін айқындауға негіз болды.

Дипломдық жобаның мақсаты - жастар кәсіпкерлігін мемлекеттік қолдаудағы саябақ жобасын құру. Дипломдық зерттеулердің қойылған мақсаттарына сәйкес осы міндеттер анықталады:

- Жастар кәсіпкерлігінің дамуына кедергі жасайтын мәселелерді шешу;
- Қазақстандағы жастар кәсіпкерлігін талдау;
- Жастар кәсіпкерлігін қолдауға арналған бағдарламаларды қарастыру;
- Саябақ ашу жобасын құру.

Дипломдық жоба жазу барысында әлеуметтік және экономикалық, статистикалық көрсеткіштер арқылы оларды зерттеп, ғылыми зерттеу жұмыстары жүргізілді. Дипломдық жұмыс жазу барысында социологиялық зерттеулер жүргізілді.

Сондықтан жастар кәсіпкерлігінің мемлекетке тигізетін пайдасы көп екендігін көре отырып, мемлекеттік бағдарламалар арқылы жастар кәсіпкерлігін қолдауға және оны дамытуға көп көңіл бөлген жөн.

Жұмыс құрылымы: кіріспе, үш тарау, қорытынды және пайдаланылған әдебиеттер тізімі мен қосымшалардан тұрады.

Кіріспе, 1.1; 1.2; 1.3 бөлімдерімен, деректер жинау жұмыстарымен Жарқын Ақмарал жұмыс жасады; 2 бөлім, мәліметтер қарастыру мен қорытындыны Нұрбай Мадина орындады; 3 бөлім саябақ ашу жобасы бойынша зерттеулерді Бейсенбаева Айдана жүргізді.

1 ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖАСТАР КӘСІПКЕРЛІГІНІҢ БОЛАШАҒЫ

1.1 Қазақстандағы жастар кәсіпкерлігінің дамуын қолдау

Кәсіпкерлік теоретигі И. Шумпетер кәсіпкер экономикалық дамудың негізгі феномені, оның қозғаушы күші деп санайтын әлеуметтік және экономикалық тұрғыдан кәсіпкерлікті зерттеу қажеттігін көрсетті.

Сондай-ақ ол кәсіпкерлік теориясын әзірлеуге, оның табиғаты мен функцияларын зерттеуге үлкен үлес қосты. «Кәсіпкерлік - бұл шаруашылық субъекті, оның функциясы өндірісте немесе айналыста жаңа комбинацияларды жүзеге асыру, жаңалықтарды енгізу болып табылады, атап айтқанда: жаңа, белгісіз игіліктер мен шикізат көздерін тұтыну, шаруашылық нысандарын ұйымдастыру өзгерістері»

Ол жаңа жолдар салып жатқан өндірісті ұйымдастырушыны кәсіпкер деп атады, жаңа комбинацияларды жүзеге асырады: "кәсіпкер болу-басқалардың не істеу керектігін емес, басқаларды қалай істеу керектігін білдіреді". Яғни, кәсіпкер бостандыққа және өзін-өзі жүзеге асыруға ұмтылады.

Кәсіпкерліктің функцияларына И.Шумпетер мыналарды жатқызады:

1) тұтынушыға әлі таныс емес жаңа материалдық игіліктерді немесе бұрынғы игіліктерді жасау, бірақ жаңа қасиеттермен;

2) өнеркәсіптің осы саласында әлі қолданылмаған жаңа өндіріс тәсілін енгізу;

3) жаңа өткізу нарығын жаулап алу немесе бұрынғы нарықты жетілдіре түсу;

4) шикізаттың немесе жартылай фабрикаттардың жаңа түрін пайдалану;

5) істің жаңа ұйымын, мысалы, монополиялық жағдайды енгізу немесе керісінше, монополияны еңсеру [1].

Бұл ретте Шумпетер кәсіпкер міндетті түрде өндірістің меншік иесі емес, жеке капиталшы – олар банктің немесе акционерлік қоғамның басқарушысы бола алады деп есептеді.

Іс жүзінде, меншік иесі мен кәсіпкердің бір тұлғасындағы бірігуі кредит пайда болған кезде ғана бұзыла бастады. Кез келген коммерциялық банк ол айналымға түсетін барлық капиталдың иесі болып табылмайды. Әдетте, оның меншігі салыстырмалы түрде аз мөлшерді білдіретін жарғылық қорға таратылады.

Күрес жүргізе отырып, ауыртпалық жүзеге асыра отырып, жаңалықтар мен қамтамасыз ете отырып, экономикалық өсу, кәсіпкер айналады айтуынша, И. Шумпетер "құрып бұзушы". И.Шумпетер жасаған шығармашылық кәсіпкер идеясы кәсіпкерліктің ең танымал және нақты анықтамасы болып табылады. Бұл ретте Шумпетер кәсіпкер міндетті түрде өндірістің меншік иесі емес, жеке капиталшы – олар банктің немесе

акционерлік қоғамның басқарушысы бола алады деп есептеді. Іс жүзінде, меншік иесі мен кәсіпкердің бір тұлғасындағы бірігуі кредит пайда болған кезде ғана бұзыла бастады. Кез келген коммерциялық банк ол айналымға түсетін барлық капиталдың иесі болып табылмайды. Әдетте, оның меншігі салыстырмалы түрде аз мөлшерді білдіретін жарғылық қорға таратылады.

Бұл сипаттама, әрине, толық емес. Кейіннен Г. Брифинг кәсіпкердің тағы бір маңызды қызметін – бағалар мен шығындарды бақылау, сондай-ақ олардың тепе-тең арақатынасын қалыптастырды. Р. Коуз кәсіпкер қызметінің осы аспектісін атап өтті. "Фирманың табиғаты" мақаласында ол кәсіпкер – бұл баға механизмінің ролін орындай отырып, бәсекелестік жүйеде өндірісті бағыттайтын тұлға екенін атап өтті.

А. Тюнин кәсіпкерді ерекше қасиеттерге ие деп санайды: тәуекелге, стандартты емес шешімдер қабылдай білу және өз іс-әрекетіне жауапты болу және осы қасиеттердің иесі ретінде ол жоспарланбаған табысқа үміттенеді. Американдық ғалым, профессор Роберт Хизрич "кәсіпкерлікті құны бар жаңа нәрсе жасау процесі ретінде, ал кәсіпкер-бұл барлық қажетті уақыт пен күш жұмсайтын адам ретінде, барлық қаржылық, психологиялық және әлеуметтік тәуекелді өзіне алып, марапатқа ақша алып, қол жеткізген жетістіктеріне қанағаттанған адам ретінде анықтайды" [2].

Ағылшын профессоры Алан Хоскинг былай дейді: "жеке кәсіпкер өз есебінен іс жүргізетін тұлға болып табылады, бизнесті басқарумен жеке өзі айналысады және қажетті қаражатпен қамтамасыз ету үшін жеке жауап береді, өз бетінше шешім қабылдайды. Оның сыйақысы кәсіпкерлік қызмет нәтижесінде алынған пайда мен еркін кәсіпкерлікпен айналысудан бастан кешкен қанағаттандыру сезімі болып табылады. Бірақ сонымен қатар, ол өз кәсіпорнының банкротқа ұшырауы жағдайында барлық шығын тәуекелін қабылдауға тиіс"

Қазақстан Республикасындағы жеке кәсіпкерлікке қатысты мемлекеттік саясат қосылған құны ең жоғары жаңа жоғары технологиялық өндірістер құруға бағдарланған шағын кәсіпкерлікті дамыту жолымен орта таптың қалыптасуына бағытталған. Қойылған мақсатқа қол жеткізу үшін Қазақстан Республикасының индустриялық-инновациялық даму стратегиясын іске асыру кезеңдерінің бірі ретінде кәсіпкерлік инфрақұрылымын дамыту міндеттерін шешу көзделеді.

Кәсіпкерлікті қолдау инфрақұрылымы жеке кәсіпкерлік қызметті құрудың, жұмыс істеу мен дамытудың қолайлы жағдайларын қамтамасыз ететін ұйымдар кешенін білдіреді. Қазақстан Республикасында мұндай ұйымдарға жатқызуға болатындар:

- мемлекеттік және мемлекеттің бастамасы бойынша құрылған ұйымдар;
- үкіметтік емес ұйымдар;
- коммерциялық ұйымдар [3].

Функционалдық бағытына байланысты инфрақұрылым институттарының құрылымы мынадай түрде айқындалады:

- бизнестің қалыптасу, жұмыс істеу және даму кезеңдерінде мемлекеттік қолдау және жәрдемдесу;
- қаржылық қолдау;
- ақпараттық – аналитикалық қолдау;
- білім беру және кадрлардың біліктілігін арттыру саласындағы қолдау;
- материалдық – техникалық қолдау.

Ұйымдастырушылық және функционалдық құрылымдарды салыстыру Қазақстанда кәсіпкерлікті дамыту процесіне инфрақұрылым институттарының қатысу матрицасын жасауға мүмкіндік береді.

Кәсіпкерлікті дамытуға жәрдемдесуді ұйымдастыруды қоспағанда, әртүрлі факторлардың ықпалына байланысты өзінің артықшылықтары мен кемшіліктері бар. Кәсіпкерлерге қатысты шешімдер қабылдау кезінде қоғамдық мақсаттар бір уәждемеде болады, басқалардың басшылығында өз мүдделерін қанағаттандыруға мүдделі адамдар болуы мүмкін.

Мемлекет Басшысының 2018 жылғы 14 қарашадағы Жарлығымен биылғы жыл Қазақстанда Жастар жылы болып жарияланды. Бұл жастар саясаты мемлекеттік назардың басым аймағында тұрғанын көрсетеді. Мемлекеттік жастар саясатын жүзеге асыру бойынша Жол картасының жобасы әзірленді. Олардың қатарында білім беру, жұмыспен қамту, денсаулық, қолжетімді тұрғын үй, кәсіпкерлік қызметті дамыту және қаржылық сауаттылықты арттыру, құқықтық мәдениет және т.б. бар.

1.2 Жастар кәсіпкерлігінің дамуына кедергі жасайтын проблемалар

Қазақстан Республикасының Үкіметі Қаулы етеді: "Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жастар саясаты туралы" Қазақстан Республикасы Заңының жобасы Қазақстан Республикасының Парламенті Мәжілісінің қарауына енгізілсін.

Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жастар саясаты туралы заң осы Заң Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жастар саясатын қалыптастыру мен іске асырудың құқықтық негіздерін айқындайды [4].

Статистикаға сәйкес, әлемде 18-30 жас аралығындағы 300 млн жастар немесе тұрақты жұмыс орны жоқ, немесе мүлдем жұмыссыз. Олардың шамамен 20 % - ы өз бизнесін бастау үшін тамаша қабілетке ие және әр түрлі себептерге байланысты, тек 5% - ы бұған шешіледі (Global Entrepreneurship Monitor Consortium 2013). Кәсіпкерліктің ерекше сегменті ретінде жастар кәсіпкерлігін бөлу кәсіпкерліктің басқа түрлеріне қарағанда оның өзіндік ерекше белгілері, күшті және әлсіз жақтары бар [5].

Нарықтық экономикаға көшу монополизмді еңсеруге және бәсекелестікті дамытуға бағытталған өндіріс құрылымының түбегейлі өзгеруін талап етті. Бұл міндетті шешу, әлемдік тәжірибе көрсеткендей,

меншіктің түрлі нысандарына негізделген кәсіпкерлікті дамытусыз мүмкін емес.

Жастар кәсіпкерлігінің күшті жақтары:

- жоғары инновациялық белсенділік, ойлаудың инновациялылығы;
- жоғары ұтқырлық, тәсілдердің икемділігі, жаңа нарықтарды игеру бойынша реакцияның жылдамдығы;
- өндірістің және нарықтың өзгермелі талаптарына сәйкес өзінің кәсіпкерлік білімі мен дағдыларын жүйелі түрде жаңарту мүмкіндіктерінің жоғары деңгейі;
- жастар кәсіпкерлікпен ілесе жүретін жоғары еңбек және жүйке жүктемелеріне төтеп бере алатын әлеуетті қабілеті қызмет , әсіресе оның бастапқы кезеңінде;
- жастардың тәуекелге бейімділігі.

Жастар кәсіпкерлігінің әлсіз жақтары:

- елеусіз әлеуметтік тәжірибе;
- іскерлік беделдің болмауы;
- экономикалық заңдар мен механизмдерді қолданудың әлсіз практикалық дағдылары;
- бастапқы капиталды қалыптастыру мәселесі;
- бизнес саласында және билік-басқару құрылымдарында жеке байланыстардың жетіспеушілігі;
- бюрократиялық құрылымдардың әсерінен қорғалмау;
- «көлеңкелі» кәсіпкерліктің неғұрылым белсенді құлшынысы және криминалдық құрылымдардың ықпалынан қорғалмау.

Бұл белгілер жастар кәсіпкерлігін ерекше санатқа бөлектей отырып, оны қолдау жөніндегі негізгі міндеттерді анықтайды: күшті дамыту және әлсіз жақтарды жеңу. Бүгінгі таңда жастардың дербес бизнес-жобалар құруға дайындығына әсер ететін бірқатар ерекше проблемалар шешілмеген.

Қазақстан Республикасында кәсіпкерлік қызметті дамыту үшін барлық жағдайлар қарқынды жасалуда, атап айтқанда, кәсіпкерлікті дамыту үшін берік экономикалық негіз болған меншікті жекешелендіру жөнінде үлкен жұмыс жүзеге асырылды. Кәсіпкерлікті экономикалық санат ретінде сипаттаған кезде оның субъектілері мен объектілерін белгілеу орталық проблема болып табылады. Кәсіпкерлік субъектілері, ең алдымен, жеке тұлғалар (жеке-дара, отбасылық, сондай-ақ неғұрлым ірі іс жүргізуді ұйымдастырушылар) болуы мүмкін. Мұндай кәсіпкерлердің қызметі өз еңбегінің негізінде де, жалдамалыны тартумен де жүзеге асырылады. Кәсіпкерлік қызметті өзара шарттық қатынастар мен экономикалық мүдделерге байланысты тұлғалар тобы да жүзеге асыра алады. Ұжымдық кәсіпкерлік субъектілері Акционерлік қоғамдар, жалгерлік ұжымдар, кооперативтер болып табылады. Жекелеген жағдайларда кәсіпкерлік субъектілеріне мемлекетті оның тиісті органдары арқылы жатқызады. Осылайша, нарықтық экономикада кәсіпкерлік қызметтің үш түрі бар:

мемлекеттік, ұжымдық, жеке олардың әрқайсысы шаруашылық жүйесінде өзінің "тауашаларын" табады.

Оларға жатқызу керек:

1. Әлеуметтік көңіл-күй. Жастар арасында тәуекелге баруға, жаңасын жасауға дайындықты көздейтін кәсіпкерлік рух нашар көрініс табады. Жастар бүгінде ірі бизнес немесе мемлекеттік қызмет саласында өзін-өзі жүзеге асыру перспективаларына көбірек көңіл бөледі.

2. Кәсіпкерлерді жаппай санамен қабылдау. Кәсіпкерлер әлеуметтік топ ретінде жастардың жетекші кәсіби қалаулары қатарына кірмейді. Жастар арасында кәсіпкерлік қызмет табысқа жетуден гөрі қиындықтарды жеңу тұрғысынан қабылданады.

3. Білім беру мазмұны. Дәстүрлі оқу орындарында қажетті экономикалық білім беріледі, бірақ табысты кәсіпкерлік қызмет үшін қажетті ынталандырулар мен мінез-құлық құзыреттері қалыптаспайды.

4. Бастапқы шарттар. Жастар үшін әлеуметтік топ ретінде шағын бизнесті қолдау бағытында қабылданып жатқан шаралар әзірге айқын нәтиже бермейді. Нарыққа еркін шығуға кедергі келтіретін әкімшілік, құқықтық және қаржылық кедергілер әлі де қиын.

5. Жастардың шағын кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдауды жүзеге асыратын ұйымдар туралы хабардар болмауы.

Бұл және басқа да проблемалар жастар кәсіпкерлігін мемлекеттік қолдау арқылы оларды міндетті түрде шешуді талап етеді. Жастар кәсіпкерлігін қолдаудың қазіргі әдістері туралы жастардың хабардар болмауына байланысты әртүрлі акциялар, конкурстар өткізу, оқу орындарында ақпараттық базалар құру қажеттілігі бар. Бұл шаралардың барлығы жастар кәсіпкерлігін, бизнесті оларға қол жетімсіз қызмет саласы ретінде қабылдамайтынына ықпал етеді.

Жастар-өмірдегі кез келген өзгерістерге тез жауап беретін және олардың пайдалы жақтарын тиімді қабылдайтын қоғамның ең белсенді бөлігі. Сондықтан жастардың басқа жас топтарына қарағанда кәсіпкерлік қызметке әлеуеті мен қабілеті жоғары екенін айтуға болады. Жастар кәсіпкерлігі-бұл мемлекеттік органдар тарапынан ерекше назар аударуды талап ететін өте күрделі сектор. Оның дұрыс салынған, мақсатты қолдауы өңірде шағын кәсіпкерлікті дамытуды қамтамасыз етеді, бұл өз кезегінде экономикалық өсуге, өңірдің инвестициялық тартымдылығын арттыруға әкеледі.

Жастар бизнесі жаңа жұмыс орындарын ашу және жұмыссыздық деңгейін қысқарту, білікті кадрлар даярлау сияқты әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешуде басты рөл атқарады. Жастар кәсіпкерлігінің мүмкіндіктерін кеңейту және ықпалын күшейту оның әлеуетін пайдалану қажеттілігін негіздейді. Жастар бизнесі шағын кәсіпкерліктің маңызды сегменті болып табылады.

Жастар кәсіпкерлік ортада ең маңызды буын болып табылады. Өйткені, бүгінгі жастар, жастар кәсіпкерлігі 10 жылдан кейін еліміздің келбетін

айқындайтын болады, бүгінгі жастар бизнесінің дамуына еліміздің ертең экономикалық өсу және даму қарқыны тәуелді болады. Осылайша, бүгінгі таңда жастар кәсіпкерлігі Қазақстандағы шағын бизнесті дамытудың басым бағыттарының бірі болып табылады. Жастарды кәсіпкерлік қызметпен айналысуға ынталандыратын қолайлы жағдайлар жасау жалпы мемлекеттік және өңірлік деңгейдегі әртүрлі бағдарламаларда қарастырылады. Ең алдымен, Қазақстан Республикасында кәсіпкерлік (көбінесе кәсіпкерлік терминімен қатар ағылшын аналогы - бизнес қолданылады) деп жеке меншікке (жеке кәсіпкерлік) не мемлекеттік кәсіпорынның шаруашылық жүргізу құқығына (Мемлекеттік кәсіпкерлік) негізделген, тауарларға (жұмыстарға, қызметтерге) сұранысты қанағаттандыру жолымен таза табыс алуға бағытталған, меншік нысанына қарамастан азаматтар мен заңды тұлғалардың бастамашылық қызметі түсініледі.

1.3 Шетелдегі жастар кәсіпкерлігінің даму тенденциясы

Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, бірқатар дамыған мемлекеттерде жастар кәсіпкерлігін жүйелі қолдау бар. Шетелде жастар кәсіпкерлігін қалай қолдап дамытындығын біздің ел үшін мысалға алу керек. Өйткені жастар инновациялық жобаларды жүзеге асыру үшін ерекше әлеуетке ие. Ол қоғамдағы өзгерістерді өте оңай ұстайды, өмірде технологиялық жаңалықтарды қызықтырады және пайдаланады, консервативті аз, ойлауда икемді, ең бастысы өте белсенді және үлкен энергетикалық ресурстарға ие. Сондықтан көптеген елдерде, Қазақстандағы сияқты, бұл әлеуетті уақтылы ашуға және арттыруға тырысады. Сонымен қатар, кәсіпкердің ойлау қабілеті мен талантын дамытады, жастар мүлдем тегін бола алады. Ең бастысы, болашақ бизнесмен өзіне не қажет екенін: білім, ақпарат немесе қаржы қаражатын анықтау керек.

Егер бизнес-идея іске асыруға дайын болса, бүкіл әлемнің жас кәсіпкерлері үшін қайырымдылық қорларының ресурстары. Стартап қорлар толық немесе кем дегенде ішінара қаржыландыра алады.

Егер жоба жарқын және перспективалы болса, "The Printe' s Youth Business International" (YBI) ағылшын ханзадасы Чарльздің негізін қалаған халықаралық Қорға өтінім беріп, бақытқа қол жеткізу артық болмайды. Жыл сайын YBI әлемнің бірнеше мың бизнес – жобаларына материалдық қолдау көрсетеді [6].

Бұл сайттардағы ақпаратты бизнес-жоспарды түзету және қандай компаниялар инвесторлар ретінде қарастырылуы мүмкін екенін түсіну үшін пайдалануға болады. Ресейде шағын және орта бизнесті дамыту перспективалары мемлекеттің кәсіпкерлердің құқықтары сенімді қорғалған жүйені құру қабілетіне тікелей байланысты. Құқықтық жүйе көп жағдайда тіркеу және лицензиялау рәсімін жеңілдетуге мүмкіндік береді. Шағын және орта бизнесті дамыту үшін қажетті тағы бір кезең ретінде кәсіпкерлер үшін

әкімшілік кедергілерді жоюды есептеуге болады. Тіркеу рәсімін жеңілдету керек. Кәсіпкерлікті үдемелі дамыту үшін салықты төмендету қажет.

1 кесте–Шетелдердегі шағын кәсіпкерлік рөлінің негізгі көрсеткіштері.

Мемлекет көрсеткіші	АҚШ	Жапония	Германия	Ұлы Британия	Үндістан	Сингапур
ШК-тің мемлекеттің ЖІӨ-дегі пайыздық үлесі	52	51,6	57	52	6,9	53
ШК-тің жалпы жұмыспен қамтасыз етудегі пайыздық үлесі	50,1	69,5	69,3	55,5	4,5	62,3
ШК-тің кәсіпорында р санындағы пайыздық үлесі	97,6	99,2	99,3	99,1	89,2	98,5
Ескерту: [5] әдебиет негізінде автормен құрастырылған						

Жаңа Зеландияда стартаперлерге қаржыландырудың 3 негізгі түрі бар:

1. Жобаның бастапқы сатысында қаржыландыру (seed capital) – \$20-30 мың. мүмкіндіктер ваучерлері (Capability Vouchers) – олар бизнесті кеңейту мен дамытуға арналған шығындарды 50% - ға дейін жабуға болады. Мұндай ваучерлерді Regional Business Partner Network деп аталатын ұйым береді, ол өз кезегінде бизнесті дамыту жөніндегі мемлекеттік агенттіктің рұқсатымен әрекет етеді. Ғылыми зерттеулер мен әзірлемелерге гранттар (research and development (R&D) grants) басқа мемлекеттік агенттіктен — Callaghan Innovation сұратады. Краудфандинг, ол қазір Жаңа Зеландияда өте танымал. Көптеген алаңдар бар, олардың арасында ең танымал PledgeMe, Snowball Effect, Liftoff [7].

2. "Періште" қаржыландыру- \$ 100-500 мың. Стартаптың нарыққа шығарылған өнімі немесе кем дегенде жұмыс істеп тұрған прототипі болған кезде, ол мамандандырылған клубтардың бірінің мүшесі болып табылатын бизнес-періштелердің — инвесторлардың көмегін пайдалануға мүмкіндік алады. Олардың арасында, мысалы, Оклендтегі Ice Angels, Веллингтондағы Angel HQ, Enterprise Angels, Archangels, Flying Kiwi, Angel Association бар. Стартаптар бір жолғы инвестицияға да, тұрақты қаржылық қолдауға да сене алады.

3. А сериясы бойынша инвестиция бірнеше миллион долларға дейін. Мұндай түрдегі инвестициялау инвестор үшін ең төменгі тәуекелдерді білдіреді, өйткені компанияның сатып алушылары, келісімшарттары, пайдасы және т. б. бар. Сол кезде кәсіпорын жай ғана артықшылықты акцияларды сатады (олар "А сериясы" деп аталады) және инвесторлардан ақша алады. Барлық үш кезеңде венчурлік қорларда – New Zealand Venture Capital Association (NZVCA) және New Zealand Venture Investment Fund Limited (NZVIF) сияқты ұйымдардан қаржылық қолдауды табуға болады. Бұл үлкен пайда алған жағдайда стартаптарға салып, ақша тәуекеліне келісетін инвесторлардың бірлестіктері. Венчурлік қорлар тікелей ақша салмайды. Олар тек қана стартаптарға қойылатын талаптар туралы ақпаратты хабарлап, сондай-ақ "періштелер" тізімін ұсынады.

2 кесте – Шағын және орта бизнестің шетелдердегі ерекшеліктері

Мемлекеттер	Шағын және орта бизнестің даму ерекшеліктері	Мемлекеттік қолдау шаралары
1	2	3
АҚШ	-20% АҚШ бизнесмендерінің бастапқы капиталы \$1000-5000 болған, олардың 50%-ның жылдық табысы \$1млн-ға 2-3 жылда өседі -инновация нарығының 39% АҚШ	-Шағын бизнес бойынша әкімшілік 50-жылдары құрылған -«Шағын бизнес туралы» заңы бар.
Қытай	-Жалпы бюджеттің 57,7 % ШОБ салықтары, жалпы экспорттың 71,2 % құрайды. -Барлық кәсіпорындардың 99%-ы шағын бизнес; 0,6%-орта бизнес .	-«ШОБ дамуын ынталандыру» заңы; -интернет сайты арқылы мемлекет халыққа ШОБ туралы ақпаратты жеткізуі.
Жапония	-Мемлекет үкіметі шағын және орта бизнестің техникалық және ғылыми түрін қолдайды. -жыл сайын 700 млрд долл.ға жуық инновациялық өнім жүзеге асырылады , ал 400 млрд.долл Жапонияға тиесілі.	-антимонопольді заңды қатаң ұстауы; -халық қаржыландыру корпорациясы микро бизнес субъектілерін қаржыландырады. -ғылыми зерттеулерге , инновацияларға өтеусіз қаржыландыру жүргізіледі .

2 кестенің жалғасы

1	2	3
Германия	-ШОБ жалпы өндірістің 38%-і тиесілі; -Қазіргі таңда инновация нарығы – 2 трлн 800 млрд, оның 16 % Германияға тиесілі.	-мемлекетте басымдылық кәсіпорындардың дербестілігіне беріледі; -экспорттық несиелер беру; -амортизациялау жеңілдігі беріледі
Франция	-Шағын кәсіпорын көлімі 2 млн 200 мың-ды құрайды. Оның 5 % - і экспортқа жіберіледі; -ШОБ бойынша 15 млн адам жұмыс істейді. Бұл жұмыспен қамтылғандардың 64% - ын құрайды.	- жаңа инновациялық кәсіпорын – 2 жыл салық төлемейді; -2-6 жыл жеңілдіктер қарастырылған; -инновациялық идеяларды қолдауға арналған мемлекеттік бағдарламалар бар.
Италия	-Жалпы импорт ШОБ-тің 56%-ын құрайды; -ШОБ-тің қызмет көрсету саласы – 51,8%, өндірістік сала – 48,2%-ін қамтиды.	-ШОБ инфрақұрылымын қолдау мақсатында мемлекет жыл сайын 5 млрд долл. астам қаржы бөледі; -ШОБ- ты қолдауға көптеген бағдарламалар қарастырылған.
Ескерту: Авторлармен құрастырылған		

Австрияның федералдық Экономика палатасы жанында Австрияның жас экономикасы (МЭА) арнайы ұйымы жұмыс істейді. Ұйым 9 аймақтық (жер) филиалдарынан (Австриядағы федералды жерлердің саны бойынша), сондай-ақ 36000 адам белсенді жұмыс істейтін 100 муниципалдық (аудандық) және жобалық топтардан тұрады. ХЭА мүшелерді бизнес саласындағы қызықты оқиғалар мен кездесулер туралы хабардар етеді, жастар кәсіпкерлігінің тілектеріне мониторинг жүргізу мақсатында маңызды экономикалық-саяси тақырыптарға сауалнама жүргізеді, мүшелеріне бүкіл әлемдегі өзекті инновациялар туралы ақпараты бар арнайы инновациялық хабар таратады. ХЭА шеңберінде ісін жаңа бастаған кәсіпкерлерге арналған консалтингтік орталық жұмыс істейді, ол өз бизнесін ашуға қажетті іс-әрекеттерге қатысты құқықтық және практикалық ұсынымдар береді. Ұйым сондай-ақ Интернет желісінде бизнес-портал (Businessportal) жүргізеді.

Германия Федералды деңгейдегі жас кәсіпкерлердің ең ірі бірлестігі Wirtschaftsjunioren Deutschland (WJD) болып табылады, ол 40 жасқа дейінгі жас кәсіпкерлер мен басшы қызметкерлерді біріктіреді. WJD-ға 10 мыңнан астам белсенді мүшелер кіреді. WJD алдына қоғамдағы кәсіпкердің жоғары мәртебесін қолдау, әлеуметтік жауапты нарықтық экономиканы дамытуға жәрдемдесу, әлемдегі Герман кәсіпкерлігінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру

міндеті қойылды. Халықаралық қызмет Junior Chamber International (JCI) шеңберінде жүзеге асырылады. Бірлестік 11 жер және 210 аудандық бірлестіктерден тұрады. Аудандық бөлімшелердің қызметіне жалпы басшылықты, әдетте, жергілікті сауда-өнеркәсіп палатасы (СӨП) жүзеге асырады. Федералдық деңгейде - Берлиндегі Германияның сауда-өнеркәсіп палаталары (ДИХК) бірлестігі. Кәсіпкерлердің басқа жастар бірлестігі - Die Jungen Unternehmer (BJU Verband für junge Familien - und Eigentümerunternehmer) отбасылық кәсіпорындардың жас меншік иелерінің одағы болып табылады [8].

Егер бизнес-идея әлі ойластырылмаған болса және сізге Қосымша ақпарат қажет болса, университеттер базасында студенттік бизнес-клубтар өте пайдалы болуы мүмкін. Мысалы, финдік Aalto Entrepreneurship Society and Aalto Venture Park, американдық Columbia Entrepreneurs Organization ,GSB Entrepreneur Club, HBS Entrepreneurship Club, University of Wisconsin Entrepreneurship Association, Швед Idelab және GU Holding. Барлық жас кәсіпкерлерге ұлттық және Халықаралық бизнес-клубтар қолдау көрсетуде. Егер клубтар ЖОО базасында жұмыс істесе де, ЖОО-ға қатыстылығы маңызды емес. Ретінде табысты мысалдар келтіруге болады Asia-Pacific Student Entrepreneurship Society (ASES), National Association for Community College Entrepreneurship (NACCE). Шетелде жас кәсіпкерлерге Қазақстанда сияқты жан-жақты көмек көрсетеді: қаржылық, консультациялық, ақпараттық, инфрақұрылымдық. Ең бастысы, болашақ бизнесмен өз ісін қай экономикалық салада ашуға дайын екендіктерін шешкен.

3 кесте – Жас кәсіпкерлерді қолдайтын мекемелер

№	Австрия	Германия	Италия	Канада	Жапония	Ресей
1. Ұйымның атауы	Австрияның жас экономикасы	Wirtschaftsjunioren Deuschland (WJD)	Жас кәсіпкерлер қауымдас­тығы	Жастар кәсіпкерлігі қоры (ЖКҚ)	ЖКҚ	Халықаралық бизнес көшбасшыларының форумы
2. Филиалдар	9	11	20	15	10	25
3. Жұмыс істейтіндер	3600	10 мың	12500	3400	5500	20 мың
4. Жас кәсіпкерлер	9 мың	10 мың	5 мың	4 мың	30 мың	25 мың
Ескерту: [6] әдебиет негізінде автормен құрастырылған						

"АГАТ" Қорының Шағын кәсіпкерлікті қолдау бағдарламасы Ресейдің жас бизнесмендерін қолдауға бағытталған. Бұл өз ісін іске қосу үшін тиімді және мейірімді алаң. Қор жас кәсіпкерлерге олардың бизнес жобаларын жүзеге асыруға көмектеседі. Бизнес идеяларды бағалауда, бизнес-жоспарды талдауда және дайындауда тегін көмектен басқа, Қор жастарға бірқатар тәжірибелі және сенімді маман болуға және кепілсіз жеңілдікті кредит түрінде бастапқы капитал алуға мүмкіндік береді. "АГАТ" Қоры шағын бизнеске көмек көрсету орталығы бола отырып, өндіріс, сауда және қызмет көрсету салаларындағы кәсіпкерлік жобаларды қолдайды. "АГАТ" шағын бизнесті қолдау қоры жоғары технологиялар мен ғылыми әзірлемелер саласындағы жобаларды, 750 мың рубльден астам сомаға кредит талап ететін бизнесті, өңірдің ерекшелігіне байланысты жоғары тәуекелге ие қызмет түрлерін қарастырмайды. "АГАТ" Қоры бағдарламасының Шағын бизнесті мемлекеттік қолдау бағдарламаларынан басты ерекшелігі ісін жаңа бастаған кәсіпкер бизнесін тәжірибелі бизнес тәлімгермен жеке консультациялық сүйемелдеу болып табылады. Екі жыл ішінде жас кәсіпкер өз тәлімгерлеріне кез келген толғандырған сұрақтармен тегін жүгіне алады және өз бизнесін ұйымдастыру мен дамытуда баға жетпес көмек ала алады.

Несие түрінде бастапқы капиталды алу үшін кәсіпкерге кепіл беру қажет емес, бұл әдетте банкте талап етіледі, кредит беру мөлшерлемесі ең аз, ал қор қызметкерлері құруға көмектесетін бизнес-жоспар көбінесе бизнес идеяның табыстылығының кепілі болып табылады.

Жас кәсіпкерлер Федерациясы (ЖКФ) жергілікті СӨП көпшілігінің құрылымдық бөлімшесі болып табылады. Жалпы жиналыстар, Директорлар, президенттер және вице-президенттер конференциялары, комиссиялар мен комитеттердің отырыстары, сондай-ақ өңірлік өкілдердің кездесулері ЖКФ қызметінің ұйымдық нысандары болып табылады. ЖКФ белсенділерінің саны, олардың басшыларын қоса алғанда, 5500 адам. ЖКФ қызметі (негізінен олардың әрқайсысында 5 адамға дейін жұмыс істейтін хатшылықтары) оларға кіретін компаниялардан мүшелік жарналар есебінен қаржыландырылады. Аударымдар шамасы Кәсіпорынның орналасқан аймағына және компанияның мөлшеріне байланысты өзгереді. Әдетте, жарналар 2 мың иен (шамамен 25 АҚШ долл.) құрайды. АҚШ долл.) және 24 мың иен (шамамен 300 АҚШ долл.) АҚШ). КҚПФ үшін қаражаттың қосымша бөлігі (олардың бюджетінің шамамен 10 пайызы) құрамында олар жұмыс істейтін СӨП-дан тікелей түседі. ЖКФ мүшелерінің жасы-45 жасқа дейін, бірақ бұл лимиттің қатаң сипаты жоқ [9].

3 ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖАСТАР КӘСІПКЕРЛІГІН ТАЛДАУ

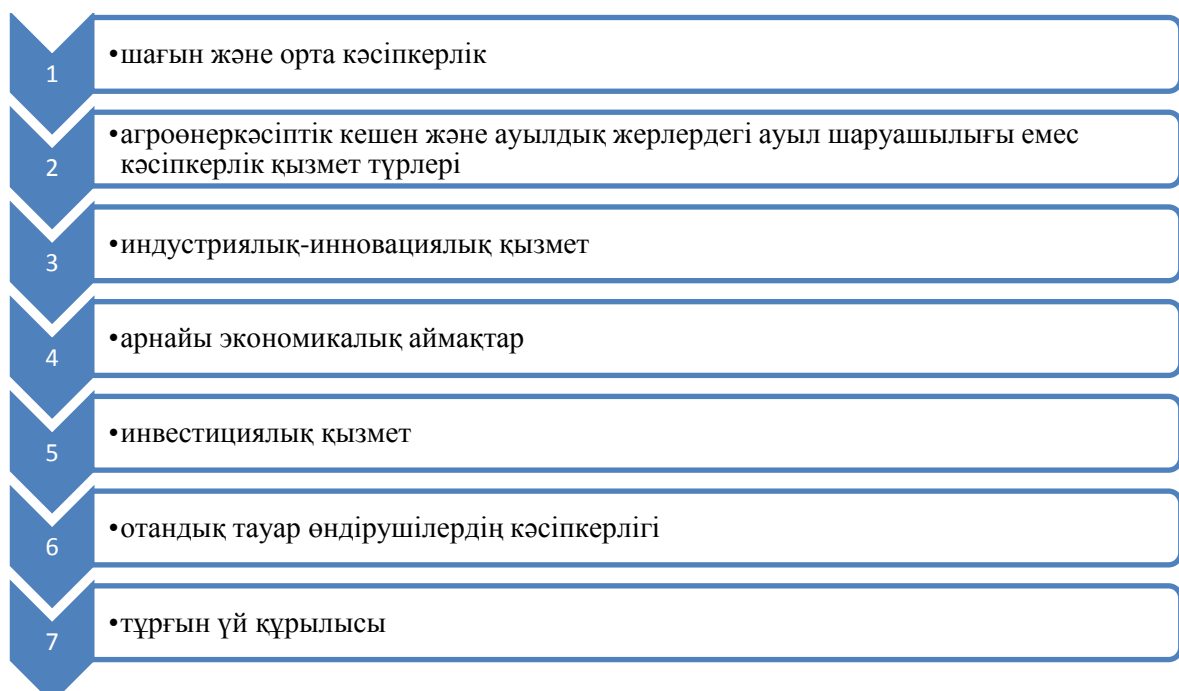
3.1 ҚР бойынша шағын кәсіпкерліктің жағдайы

Қазақстан халқына жыл сайынғы жолдауларында Мемлекет басшысы шағын және орта кәсіпкерлікті қолдау мен дамыту қажеттігін бірнеше рет атап өтті. 2018 жылғы 5 қазанда ел халқына Н.Ә. Назарбаев бизнес өсуінің тұрақты көздерін қалыптастыру, жеке инвестицияларды ынталандыру және еркін нарыққа жәрдемдесу қажеттігін атап өтті.

Шағын және орта бизнес (бұдан әрі – ШОБ) трансформациялық экономикалардың алдында тұрған аса өткір экономикалық міндеттерді шешу кезінде маңызды рөл атқарады. Жеке кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 29 қазандағы Кәсіпкерлік кодексінде көрсетілген және осы нормативтік – құқықтық актіге сәйкес мемлекеттік қолдау мынадай негізгі бағыттар бойынша жүзеге асырылады [10].

Экономикалық белсенділік индивидтің қоғамдық өндіріске Қатысу нысаны және оның өзінің және оның отбасы мүшелерінің тыныс-тіршілігін қамтамасыз ету үшін қаржы алу тәсілі болып табылады. Индивидтің қоғамдық іс жүргізуге қатысуының мұндай түрі бір қоғамдық функционалдық міндет немесе олардың комбинациясы болып табылады:

- тұрақты және кепілді табыс әкелетін қандай да бір объектілердің, жылжымайтын мүліктің және т. б. меншік иесі (жалға берілетін кәсіпорынның немесе үйдің меншік иесі және т. б.);
- жалдамалы қызметкер, өзінің жұмыс күшін ұсынатын (зауыт қызметкері, мектеп мұғалімі және т. б.);
- жеке өндірушінің ("еркін" суретші, өз туындыларын сатудан түскен табысқа тұратын немесе автомобильді такси ретінде пайдаланатын және осындай қызметтен түскен табысқа тұратын жүргізуші және т. б.);
- мемлекеттік немесе муниципалдық қызметші;
- менеджер (бөтен кәсіпорынды басқарушы);
- зейнеткер (өткен белсенділіктің салдары ретінде қоғамдық өндіріске қатысудың пассивті түрі);
- оқушы немесе студент (қандай да бір нақты нысанда болашақта қоғамдық өндіріске қатысуға дайындық кезеңі ретінде);
- жұмыссыздың (қоғамдық іс жүргізуге қатыспау немесе қатысуын тоқтата тұрудың мәжбүрлі нысаны ретінде);
- қорғаныс-күзет қызметімен айналысатындар;
- экономикалық қылмыстық қызметке тартылғандар.

1 сурет – Мемлекеттік қолдаудың негізгі бағыттары
Ескерту: 2015 жылғы 29 қазандағы Қазақстан Республикасының Кәсіпкерлік Кодексі бойынша автормен құрастырылған.

Шағын және орта бизнесті дамыту-кез келген елдің экономикасының негізі. Дамыған шағын және орта кәсіпкерліксіз мемлекеттердің макроэкономикалық жағдайының тұрақтылығы туралы айту қиын. Осының салдарынан, Тәуелсіздік жылдарында Қазақстанда шағын және орта бизнес экономиканың аса маңызды секторы ретінде белгіленді. Шағын және орта бизнесті жан-жақты қолдау әрқашан мемлекеттік саясаттың басымдығы болды. Шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерінің саны 2 еседен астам, шамамен 507 мың адамнан, 2005 жылы 1 146 мың адамға дейін өсті. Кәсіпкерлікті қолдауға бағытталған тиісті мемлекеттік саясат, сондай-ақ елдегі тұрақты саяси жағдай, кәсіпкерлікті дамытуға әсер ететін ішкі және сыртқы факторлар сияқты әртүрлі факторлар мемлекет экономикасының деңгейін арттыруға, сондай-ақ тұтастай алғанда халықтың өмір сүру сапасына оң әсер етеді.

2 сурет – Қазақстандағы шағын бизнестің қалыптасуының 4 бағыты
Ескерту: [11] әдебиет негізінде автормен құрастырылған

Қазақстан Республикасында шағын бизнесті табысты дамыту үшін мынадай элементтерден тұратын мемлекеттік қолдау жүйесі қалыптасты:

- шағын кәсіпкерлік субъектілерін қолдауға бағытталған заңдар, нормативтік-құқықтық актілер, бағдарламалар;

- шағын бизнесті дамыту бойынша мемлекеттік саясатты тиімді басқаруға және іске асыруға арналған мемлекеттік институционалдық құрылымдар;

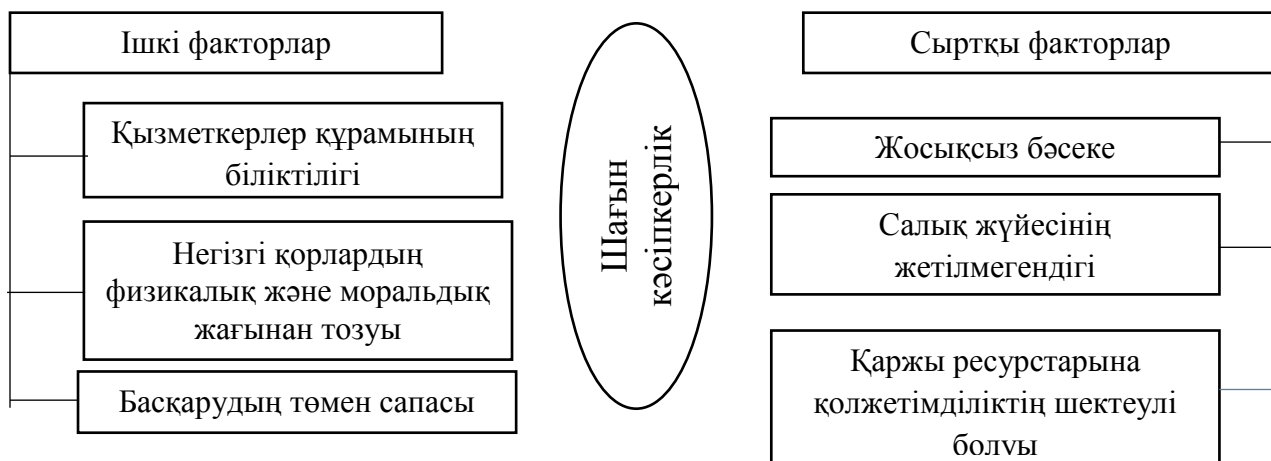
- шағын бизнес кәсіпорындарын қолдау бойынша коммерциялық және коммерциялық емес ұйымдардан тұратын шағын бизнесті реттеудің мемлекеттік инфрақұрылымы [11].

Қызметі ірі бастапқы салымдарды талап етпейтін және ресурстардың жоғары айналымдылығын қамтамасыз ететін шағын кәсіпорындар ұлттық экономиканы қайта құрылымдауға, шектеулі ресурстар кезінде тұтыну тауарлары (қызметтері) нарығын қалыптастыру мен кеңейтуге неғұрлым тиімді және тез ықпал етуге қабілетті. Шағын бизнес субъектілері тұтынушылық сұраныстың ауытқуына жедел жауап береді, сол арқылы нарықтағы қажетті тепе-теңдікті қамтамасыз етеді және конку-ренталық ортаны қалыптастырады. Шағын кәсіпкерліктің қарқынды дамуы халықты жұмыспен қамту мәселесін шеше отырып, жаңа жұмыс орындарын құруға ықпал етеді. Кәсіпкерлік субъектінің экономикалық белсенділігінің ерекше түрі ретінде әрекет етеді, өйткені оның бастапқы кезеңі, әдетте, тек идеямен - кейіннен материалданған нысанды қабылдайтын ойлау қызметінің нәтижесімен байланысты.

Шағын кәсіпорын үшін келесі ерекшеліктер тән:

- заңды дербестік;

- кәсіпорынды капитал иесі басқару;
- бастапқы капиталдың шағын мөлшері;
- 25 адамға дейінгі қызметкерлер саны тиімді коммуникацияларды орнатуға ықпал етеді.

3 сурет - ҚР шағын кәсіпкерліктің дамуына әсер етуші факторлар
Ескерту: [11] әдебиет негізінде автормен құрастырылған

Жеке меншік құқығына (жеке кәсіпкерлік) не мемлекеттік кәсіпорынның шаруашылық жүргізу немесе жедел басқару құқығына (мемлекеттік кәсіпкерлік) негізделген мүлікті пайдалану, өндіру, тауарларды сату, жұмыстарды орындау, қызметтер көрсету жолымен таза табыс алуға бағытталған азаматтар мен заңды тұлғалардың дербес, бастамашылық қызметі кәсіпкерлік болып табылады. Қазақстан Республикасы Еңбек кодексінің 91-бабына сәйкес жұмыс беруші қызметкердің нақты жұмыс істеген жұмыс уақытын есепке алуды жүзеге асыруға тиіс. Бүгінде Қазақстан Республикасында шағын және орта кәсіпкерлікті дамыту үшін барлық жағдай жасалуда. Мемлекеттің шағын және орта бизнесті қолдау жөніндегі мақсатты және дәйекті саясатын іске асыру елдің экономикалық дамуының негізгі басымдықтарының бірі болып табылады. Қазақстанда кәсіпкерлікті кешенді қолдаудың тиімді және пәрменді құралы "Бизнестің жол картасы 2020" бағдарламасы болып табылады. Осы бағдарлама бойынша кәсіпкерлер несие бойынша сыйақы мөлшерлемесін субсидиялау, кредиттерді ішінара кепілдендіру, оқыту, бизнесті жүргізуге сервистік қолдау, шетелдік тағылымдамалар түрінде қолдау ала алады [12].

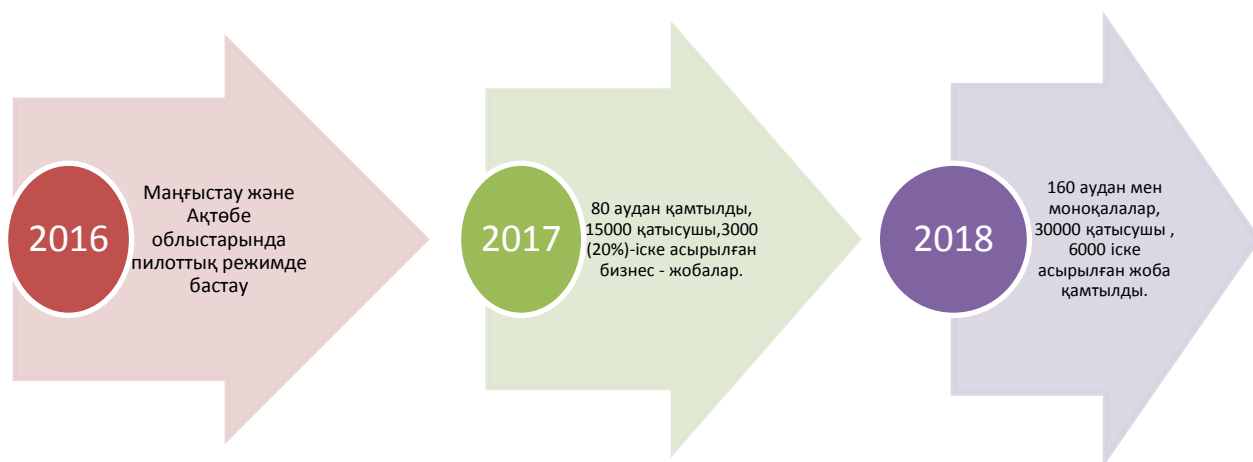
2.2 Жастар кәсіпкерлігін қолдауға арналған бағдарламалар

Қазақстан Республикасында бизнесті дамытуға жәрдем көрсету және қолайлы жағдайлар жасау мақсатында әртүрлі уақытта мемлекеттік, үкіметтік және салалық бағдарламалар жұмыс істеді.

Жастар кәсіпкерлігін қолдау бағдарламалары:

1. Әрбір ауданда КҚО құру жөніндегі бағдарлама.
2. Облыс орталықтарында КҚКО құру жөніндегі бағдарлама
3. Гранттық қаржыландыру
4. "Бизнестің жол картасы 2020" бизнесті қолдау мен дамытудың бірыңғай бағдарламасы»
5. Инновациялық гранттар
6. Жобалық қаржыландыру
7. Жастар кәсіпкерлігін қолдау жобасы "стартап-жобалар байқауы "Startup Bolashak»
8. Ұлттық инновациялар байқауы-2016
9. Моноқалаларды дамытудың 2012-2020 жылдарға арналған бағдарламасы
10. Жаңа өндірістер құруға гранттар беру бағдарлама
11. Әлеуеті төмен және орташа моноқалалар үшін микрокредиттік ұйымдары бар бизнес-инкубаторлар құру жөніндегі бағдарлама
12. Әрбір моноқалада өзін-өзі жұмыспен қамтыған, жұмыссыз және табысы аз халықтың кәсіпкерлігін дамытуға жәрдемдесу жөніндегі бағдарлама
13. Несиелерге кепілдік беру
14. Бизнес-Кеңесші " Жобасы»
15. Бизнес-Өсу " Жобасы»
16. Жас кәсіпкер мектебі
17. Қолданыстағы кәсіпкерлік қызметті жүргізуге сервистік қолдау көрсету [13].

Жоғарыда аталған бағдарламалардың негізі кәсіпкерліктің өсуін қамтамасыз ету, қаржылық және қаржылық емес қолдау шараларын көрсету арқылы қолданыстағы тұрақты жұмыс орындарын қолдау және жаңа жұмыс орындарын құру болып табылады.

4 сурет - «Бастау» жобасының хронологиясы

Ескерту: [14] әдебиет негізінде автормен құрастырылған

«Жаппай кәсіпкерлік» бағдарламасының екінші бағыты ауылдық аймақтарда кәсіпкерлікпен айналысуды ынталандырудың нақты құралы және халықты жұмыспен қамтуды қамтамасыз ету мәселесіндегі кешенді тәсілдің құрамдас бөлігі ретінде іске асырылады.

«Бастау» кәсіпкерлік негіздеріне оқыту жобасының мақсаты - Өзін-өзі жұмыспен қамтыған және жұмыссыз халықты кәсіпкерлік қызметпен айналысуға тарту арқылы халықтың экономикалық белсенділігін арттыру. Кәсіпкерлік негіздерін оқытуға ауылдық елді мекендерде, аудан орталықтарында, қалалар мен моноқалаларда тұратын ауыл тұрғындары – жұмыспен қамту орталығында тіркелуіне қарамастан жұмыссыздар және өз бетінше жұмыспен айналысушылар, өз бизнесін ашқысы келетін, сондай - ақ бизнесті кеңейтуге мүдделі жұмыс істеп тұрған кәсіпкерлер (бизнесті тіркеу мерзімі 3 жылдан аспауы тиіс) қатысады.

«Бастау» жобасын іске асыру кезеңдері:

- жобаға қатысу үшін әлеуетті қатысушылар РП/жұмыспен қамту орталықтарына, халықты/ ауылдық округ/ немесе елді мекен әкіміне қатысуға өтініш береді;
- жобаның нысаналы тобына(жұмыссыздар және өзін-өзі жұмыспен қамтығандар) сәйкестігі тұрғысынан жұмыспен қамту орталығымен келісу;
- іріктеуден өту (кәсіпкерлік әлеуетті анықтау үшін әлеуетті оқыту және қатысушыларды тестілеу)
- топтарда практикалық оқыту және бизнес-жоспарларды жазу бойынша жеке кеңестер;
- бизнес-жобаларды қорғау;
- бизнесті ашу [14].

«Бизнестің жол картасы 2020» бизнесті қолдау мен дамытудың бірыңғай бағдарламасы - бұл ҚР-да бизнесті қолдау мен дамытуға бағытталған мемлекеттік гранттар мен қарыздар беру, кредит бойынша пайыздарды төлеуді азайту, кредиттерді кепілдендіру және кәсіпкерлерді оқыту бағдарламасы.

Бағдарламаның мақсаты: өңірлік кәсіпкерліктің тұрақты және теңгерімді өсуін қамтамасыз ету, сондай-ақ жұмыс істеп тұрған жұмыс орындарын қолдау және жаңа тұрақты жұмыс орындарын құру. Бағдарлама Қазақстан Республикасы Президентінің "Қазақстан - 2030 "Стратегиясы" және "Қазақстан жолы - 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ" атты Қазақстан халқына Жолдауының мақсаттарына қол жеткізуге бағытталған [15].

Жеке кәсіпкерліктің, бірінші кезекте, шағын және орта кәсіпкерліктің жай-күйі мен даму деңгейіне тұтастай алғанда елдің орнықты экономикалық дамуын қамтамасыз ету тәуелді. Экономиканың осы секторының дамымаған бәсекелестік, материалдық және материалдық емес ресурстарды тиімсіз

пайдалану, ішкі сұраныстың импортқа тәуелділігі, жұмыссыздық, кедейлік және т. б. сияқты мемлекеттің экономикалық өсуіне әсер ететін көптеген проблемаларды шешу үшін орасан зор әлеуетті мүмкіндіктері бар.

Экономиканы әртараптандырудағы шағын және орта кәсіпкерліктің рөлі маңызды. ИИДМБ-ны іске асыру жағдайында жұмыс процестеріне шағын және орта кәсіпкерлік субъектілері арасынан көптеген қосалқы мердігерлер тартылуы мүмкін неғұрлым ірі өндірістер қалыптастырылатын болады. Ауылдарда, шағын қалаларда және моноқалаларда жеке кәсіпкерлік субъектілері халықтың тұтынушылық сұранысын қанағаттандыруға бағытталған секторларда жұмыс істей отырып, дамудың жаңа серпінін беруі тиіс.

Осыған байланысты жеке кәсіпкерлікті қолдау жөнінде жүйелі шаралар қабылдау қажет, олар қаржыландыруға қолжетімділікті жақсартумен, қажетті инфрақұрылымды қамтамасыз етумен, құзыретін арттыруға жәрдемдесумен, консультациялық қолдау алумен және кәсіпкерлік бастамаларды бірлесіп іске асыру үшін серіктестерді тартумен шектелмейтін болады.

2.3 Жамбыл ауданындағы әлеуметтік жағдайының сипаттамасы

Жамбыл ауданы Іле Алатауы сілемінің оңтүстік-батыс бөлігінде, Алматы облысының батыс бөлігінде орналасқан. Аумағы 19,3 мың ш. км құрайды, онда 61 елді мекен орналасқан. 2018 жылдың 1 қаңтарына аудан халқының саны 163 750 адамды құрайды. Халық 30-дан астам ұлт пен ұлыстан тұрады. Аудан орталығы Ұзынағаш ауылы болып табылады, халқы 42 107 адам.

2017 жылы өнеркәсіп өнімінің көлемі 14,1 млрд. теңгені құрады. Аудан аумағында барлығы 76 өнеркәсіптік кәсіпорын жұмыс істейді, оның ішінде 8 ірі және орта кәсіпорын, олардың үлесіне өнеркәсіп өнімінің жалпы көлемінің 76,1% келеді.

2017 жылы негізгі капиталға инвестиция көлемі 22 976 млн. теңгені құрады. Инвестициялардың негізгі көлемі 17 723,9 млн. теңге немесе 77,1% бюджеттен тыс инвестициялар есебінен игерілді (кәсіпорындардың, ұйымдардың және халықтың меншікті қаражаты-14 008,9 млн. теңге, қарыз қаражаты – 3 109,2 млн. теңге, банктердің кредиттері – 605,7 млн. теңге), бюджет қаражатының көлемі 5 252,2 млн. теңгені құрады. Салалық құрылымда Көлік және қоймалау инвестициялары – 56,7%, өнеркәсіп секторы – 17,7%, электрмен жабдықтау, газ беру, бу ауа баптау – 14,2%, жылжымайтын мүлікпен жасалатын операциялар – 11,2% басым болып табылады [16].

4 кесте - Кәсіпорындар типтері бойынша өнеркәсіп өнімдерін (тауарларды, қызметтерді) өндіру көлемі

	Тиісті жылдың бағасындағы өнім өндіру көлемі, млн.тг		2017ж.% 2016ж
	2016ж.	2017ж.	
Аудан бойынша барлығы:	13 911,8	14 085,1	106,0
Ірі және орта кәсіпорындар	6 522	6 637,7	101,8
Шағын кәсіпорындар	3 848	4 004,2	104,1
Үй шаруашылықтары	305,0	322,1	105,6
Ескерту: Авторлармен құрастырылған			

«Бизнестің жол картасы-2020» бағдарламасы аясында 163,0 млн. теңге сомасына 4 кәсіпорынға мемлекеттік қолдау көрсетілді:

1. Жалпы ережелер пайыздық ставканы субсидиялау – 2 жоба 152,0 млн.теңге : «Авразия – 997» ЖШС, «Қызылгүл» ЖК.
2. Несиелерді кепілдендіру -1 жоба 10,0 млн. теңге: «Қызылгүл» ЖК.
3. Гранттарды ұсыну – 1 жоба 1 млн. теңге: «Сатов» ЖК [15].

3 ЖАМБЫЛ АУДАНЫНДАҒЫ ШАҒЫН КӘСІПКЕРЛІКТІ ДАМУ

3.1 Ұзынағаш ауылдық округін талдау

Ұзынағаш - Алматы облысы Жамбыл ауданындағы ауыл, Жамбыл ауданының әкімшілік орталығы.

Ұзынағаш ауылдық округінің әкімшілік орталығы. Ұзынағаш Алматыдан батысқа қарай 43 км жерде орналасқан. Оған екі трасса - Алматы - Бішкек автобаны және тау беткейіндегі жоғарғы жол кіреді.

2018 жылғы санақ мәліметтері бойынша ауылда 50 589 адам тұр. Округте 3 елді мекен: округ орталығы-Ұзынағаш ауылы, Жаңақұрылыс ауылы, Ынтымақ ауылы. Халық саны 80 089 адам. Округте 7 мектеп: Абай, Бердикулов, Рысқұлов, Уәлиханов, Наурызбай батыр, Қарсақбаев, Ынтымақ, мектеп жанындағы интернат, оқушылар саны 7606, 12 балабақша, 1 аурухана.

2018 жылы Ұзынағаш ауылы жаман болған жоқ. ҚР Президенті Н. Назарбаевтың тапсырмасы бойынша жұмыс жүргізілуде Елбасы Н. Ә. Назарбаевтың "Нұрлы жол - болашаққа бастар жол" атты Қазақстан халқына Жолдауы. Жамбыл ауданының орталығы Ұзынағаш ауылдық округі 3 ауылдан тұрады (Ұзынағаш, Жаңақұрылыс, Ынтымақ).

Округ бойынша халық саны : 80089 және 6332 аула. Оның ішінде Ұзынағаш ауылында 50589 адам, 5812 аула, 559 пәтер, Ынтымақ ауылында 1660 адам және 220 аула, Жаңақұрылыс ауылында 2200 адам және 300 аула тұрады [17].

Білім беру саласында : Ұзынағаш ауылдық округі бойынша 7 мектеп бар. ОМ. Рысқұлов 85 балаға арналған интернат бар. 2018 жылы мемлекеттік тестілеуге 360 оқушы қатысты.

2018 жылы Ұзынағаш ауылдық округіне 147 миллион 466 мың теңге қаржы бөлінді. 2018 жылы су құбырын қайта құруға 1 миллион 029 мың 607 теңге қаржы бөлінді, Жаңақұрылыс ауылындағы су құбырын қайта құруға 5 миллион теңге бөлінді.

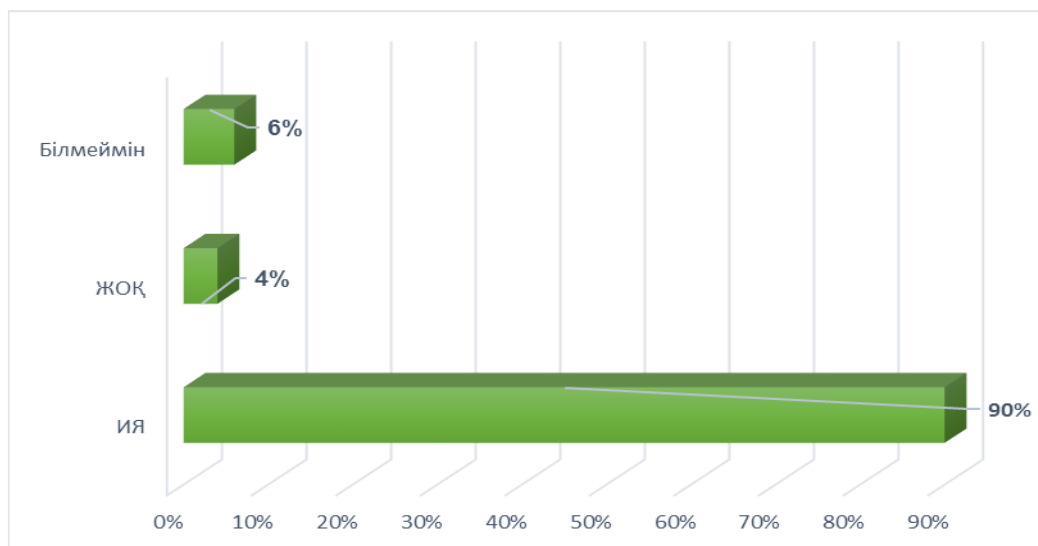

5 сурет - Жұмыспен қамтуды және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған бағдарламасы
Ескерту: автормен құрастырылған

Құрылыс саласында 2018 жылы аудандық әкімдік ғимаратына күрделі жөндеу жүргізілді. Сондай – ақ 10 жалға берілетін және 10 коммуналдық тұрғын үй пайдалануға берілді. 2018 жылы Ынтымақ ауылында дәрігерлік амбулатория салынып, пайдалануға берілді. Ұзынағаш ауылындағы спорт кешені пайдалануға берілді. 2019 жылы Жаңақұрлыс ауылындағы 600 орындық мектептің құрылысына 80,0 миллион теңге қаржы бөлініп, Жаңақұрлыс ауылындағы дәрігерлік амбулаторияның құрылысына 190 миллион 952 мың теңге қаржы бөлінді. Ауыл шаруашылығы саласында: Ұзынағаш ауылдық округіндегі жер көлемі 76368 гектарды құрайды, оның ішінде егістік - 3882 гектар, суару – 2682 гектар, шабындық-210 гектар, жайылым – 72276 гектар. Округте 670 шаруа қожалығы жұмыс істейді. Оның ішінде ірі қара мал-3798 бас, жылқы – 1930 бас, қой ,ешкі – 32560 бас, түйе – 121 бас, шошқа – 70 бас, құс-2700 бас. Шаруа қожалықтарына әкімдік тарапынан көмек көрсетіледі [18].

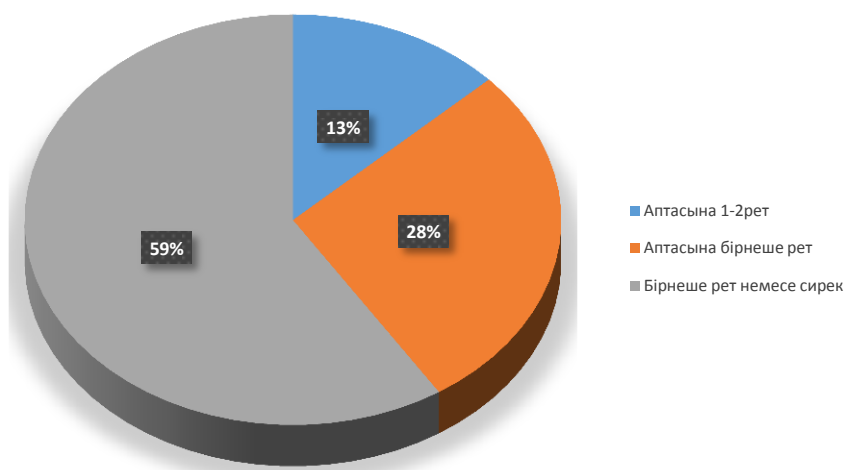
3.2 Ұзынағаш ауылында саябақ ашу жобасы

Саябақ ашу себебі, Ұзынағаш ауылында Жамбыл ауданы бойынша саябақ жұмыс істемейді, ал халық саны 50 мың адамды құрайды. Ауданның басқа ауылдарында да саябақ мүлдем жоқ деуге болады. Ұзынағаш ауылы халқының жауаптарының салыстыру диаграммасы.(6 сурет)

6 сурет - Ұзынағаш ауылына саябақ қажет деп ойлайсыз ба?
Ескерту: Авторлармен құрастырылған

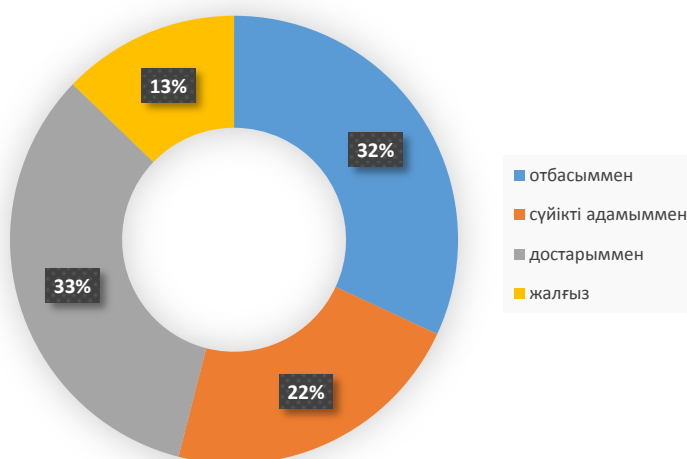
Сауалнамадағы «Ұзынағаш ауылына саябақ қажет деп ойлайсыз ба?»- деген сұраққа тұрғындардың көпшілігі, Ұзынағаш ауылына саябақ қажет екендігін айтты. Олардың 90 %-ы «иә»,6 %-ы «білмеймін», 4% - ы «қажет емес» деп жауап берді. «Қаншалықты жиі саябақтарда боласыз?» - деген сұраққа 7 –ші суретте көрсетілген.

7 сурет – қаншалықты жиі саябақтарда боласыз?

Ескерту: Автормен құрастырылған

7-ші суреттегі сұрақ бойынша тұрғындардың 13,03% аптасына бір-екі рет, 27,82 % айына бірнеше рет , қалған 59,15% айына бірнеше рет немесе сирек келетіндігін айтты. «Сіз кіммен саябақта уақыт өткізесіз ?»- деген сұраққа 8 –ші суретте көрсетілген.

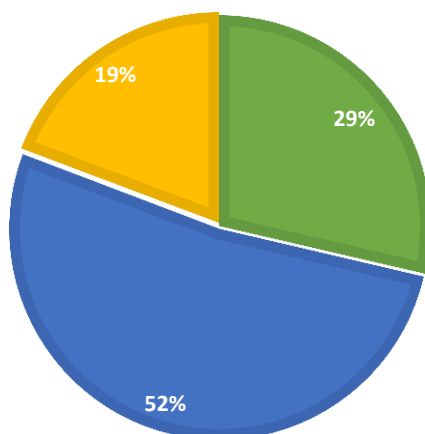

8 сурет- Әдетте сіз кіммен саябақта уақыт өткізесіз?

Ескерту: Авторлармен құрастырылған.

8-ші сурет бойынша сұраққа Ұзынағаш ауылы тұрғындарының 31,92 %-ы отбасымен, 22,07%-ы сүйікті адамымен, 32,22%-ы достарымен, 12,79%-ы саябақта жалғыз уақыт өткізетіні анықталды. «Қандай күндерде сіз жиі паркте боласыз?»- деген сұраққа 9-суретте көреміз.

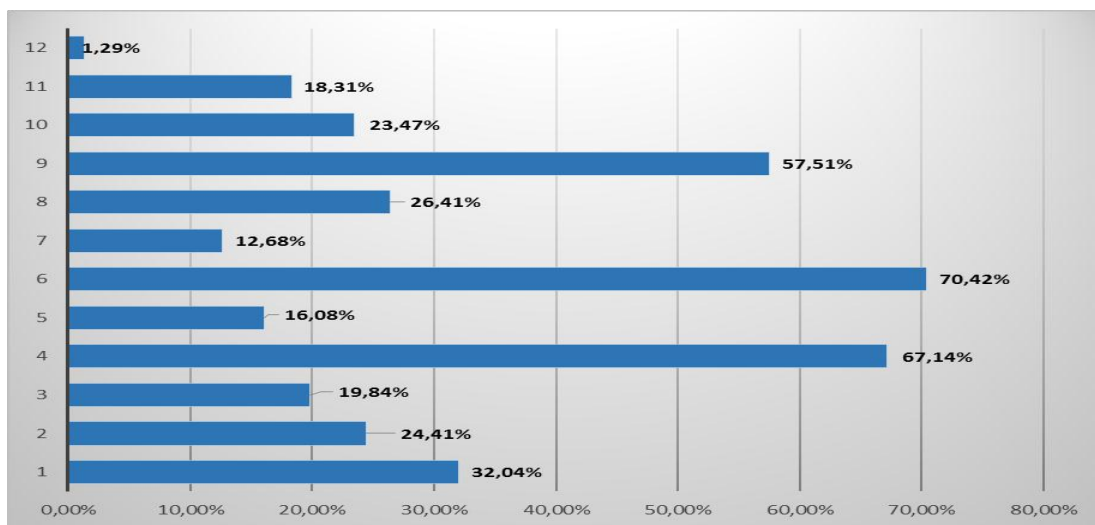
■ жұмыс күндері ■ демалыста ■ мейрамдарда

9 сурет- қандай күндерде сіз жиі саябақта боласыз?

Ескерту: Автормен құрастырылған

9-ші суреттегі сауалнама жүргізу кезінде тұрғындардың 28,64 %-ы жұмыс күндері, 52,11%-ы демалыс күндері, 19,25%-ы мейрамдарда саябақта болатынын айтып өтті. «Сіздің ойыңызша саябаққа не жетіспейді?»- деген сұраққа тұрғындардың жауабы (10 сурет).

1

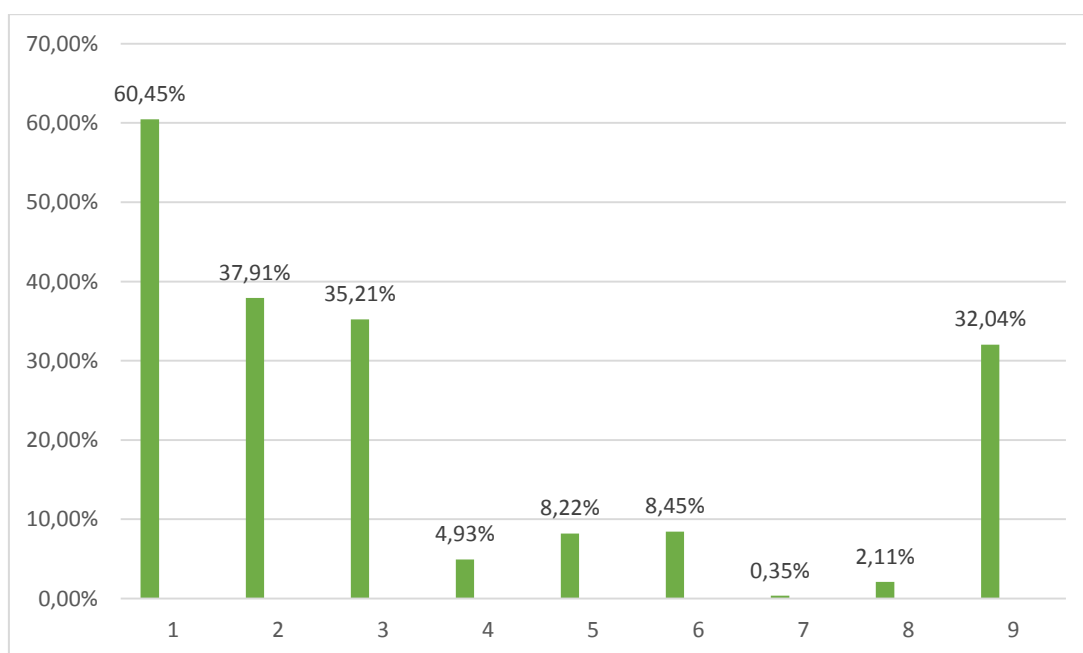
10 сурет- Сіздің ойыңызша саябақта не жетіспейді?

Ескерту: автормен құрастырылған

10 - ші суретте саябаққа қажетті жағдайлар:

1. Велосипед жолдары – 32,04%
2. Жүгіруге арналған жолдар – 24,41%
3. Спортпен, бимен айналысатын алаңдар – 19,84%
4. Тазалық - 67,14%
5. Аттракциондар мен тағы басқа да ойын сауық кешені – 16,08%
6. Қызықты ландшафтық дизайн – 70,42 %
7. Кафе, ресторандар – 12,68%
8. Бос кеңістік – 26,41%
9. Жасыл шөп, гүлдер – 57,51%
10. Балалармен демалу мүмкіндіктері – 23,47%
11. Көлік тұрақтар – 18,31%
12. Бәрі көңілімнен шығады – 1,29%

«Сіз әдетте саябақта уақытты қалай өткізесіз?»- деген сұраққа тұрғындардың жауабы 11- ші суретте көрсетілген.

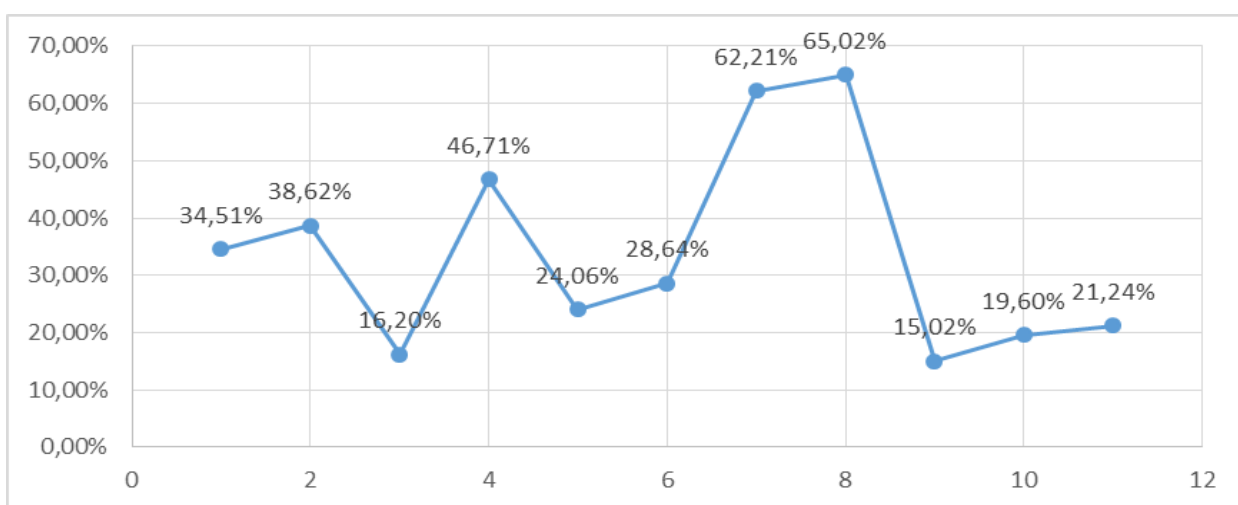
11 сурет – Сіз әдетте саябақта уақытты қалай өткізесіз?

Ескерту: Авторлармен құрастырылған

11- ші сурет бойынша тұрғындардың 60,45 %-ы қыдырамын, 37,91%-ы балаларыммен, отбасыммен демаламын, 35,21%-ы қалалық мейрамдарда, фестивальдарда келемін, 4,93%-ы пикникка келемін, 8,22 %-ы кафеде отырамын, 8,45 %-ы спортпен айналысамын, 0,35%-ы итіммен қыдырамын,

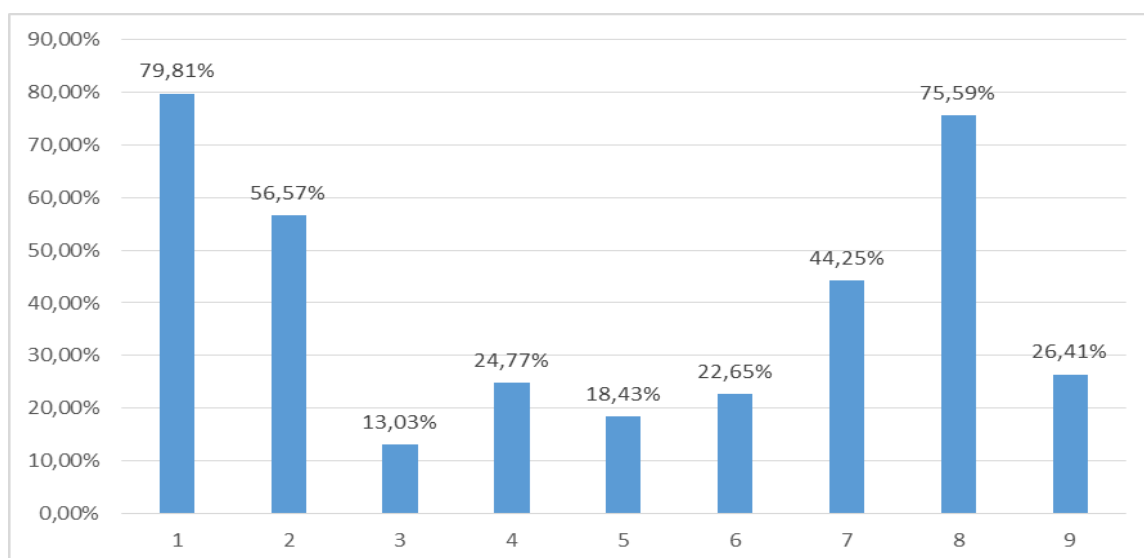
2,11%-ы үстел ойындарын(шахмат, домино және т.б.) ойнаймын, 32,04%-ы ештеңе істемеймін жәй ғана қасынан өтемін деп жауап берді.

«Сіздің ойыңызша қандай проблемалар саябақта өзекті?» - деген сұраққа жауапты 12- ші суреттен көреміз. 12- ші суретте саябақтағы өзекті проблемалар: жарықтың нашар болуы – 34,51%; тұрақты тұратын орны жоқ адамдар, қауіпті тұлға – 38,62%; балалар алаңының жетіспеушілігі – 16,2%; серуендеу үшін орындардың жетіспеушілігі – 46,71%; аттракциондардың сапасы – 24,06%; спортпен айналысу алаңының жетіспеушілігі – 28,64%; жасыл желектердің жаман жағдайы – 62,21%; жаман инфрақұрылым: жеткіліксіз дәретханалар, орындықтар, ыңғайлы жолдар – 65,02%; көлікпен жету ыңғайсыз – 15,02%; көлік тұрағының жетіспеушілігі – 19,6%; газбен ластануы, автокөлік шуы – 21,24%;

12 сурет – Сіздің ойыңызша қандай проблемалар саябақта өзекті?
Ескерту: Авторлармен құрастырылған

«Бірінші кезекте саябақты жетілдіру үшін не қажет?» - деген сұраққа 13-суреттен табамыз.

13 сурет- Қалай ойлайсыз, бірінші кезекте саябақты жетілдіру үшін не қажет?

Ескерту: Авторлармен құрастырылған

13- ші суретте көрсетілгендей тазалық - 79,81%; қауіпсіздік -56,57%; азық – түлік және сусындар сатып алу мүмкіндігі – 13,03; қызықты іс – шараларға қатысу мүмкіндігі – 24,77%; балалар алаңы – 18,43%; спорт алаңдары және спорттық инвентарьлардың жалға беру пунктері – 22,65 %; тыныш және жеке орындардың болуы – 44,25%; қызықты ландшафты сәулет объектілерінің (орындықтар, гүлзарлар, демалу орындары, беседкалар, фантандар, тоғайлар) болуы – 75,59%; алаңдар мен пикникке арналған орынның болуы – 26,41%;

Жамбыл ауданына жасалған зерттеулерге қарай 500 - 1000 адамға арналған саябақ ашуды ұсынамыз. Бұл жергілікті халықты жұмыспен қамтуға көмектеседі және саябақ жетіспеушілігі барысындағы әлеуметтік мәселелерді шешеді. Сонымен қатар, барлық жергілікті халықтың қала сыртына шықпай, отбасымен демалуына мүмкіндік туғызады.

«Саябақ» ойын – сауық демалыс орнын іске асыру қаражатты қажет етеді. Үлкен кәсіпкерлікті ашпас бұрын бұл жобаны жүзеге асыру барысында қандай қауіп – қатерлердің барын анықтап, оны техникалық – экономикалық жағынан қарастыру қажет.

«Саябақ» жобасын іске асыру құны 8 000 000 тг- ні құрайды.

Оның өтелу мерзімі – 6 ай

Біздің ойын – сауық демалыс саябағымыз келесідей аттракцион түрлерінен тұрады: үрлемелі сырғанақ; батуттар; балмұздақ; аттракцион.

Қызмет көрсету үшін қызметкерлер жалдау қажет. Оның саны 5 адамнан жоғары болуы керек. Құрал – жабдықтарға жұмсалынатын қаражат шығындардың негізгі бөлігін құрайды. Сондай-ақ, кәсіпкерді тіркеу электро-энергия, жерді жалға алу және еңбек ақы шығындарына қаражат қажет (5 кесте).

5 кесте – Аттракцион түрлері мен сипаты

Аттракцион түрі	Сипаты	Бағасы, теңге
Әткеншек	Биіктігі-3 метр 6-12 балаларға арналған отырғызатын орын	450 000-550 000
Үрлемелі мини батут	6 жасқа дейінгі балаларға арналған	156 000
Үрлемелі лабиринт	3-10 жас аралығындағы балаларға арналған	940 000
Ескерту: Авторлармен құрастырылған		

Аттракциондардың барлық түрлерінде балалардың жасы 3-12 жасқа рұқсат етіледі.

Аттракциондарды тіркеу тәртібі:

- объекті сақтандыру;
- толық құжаттар пакетімен мемлекеттік әкімшілікке өтініш жасау;
- инспекторлардың документті қабылдауы;
- техникалық тексеру жүргізу;
- дайын тіркеу құжаттарын алу.

Ең маңызды сұрақтардың бірі талап ететін инвестициялар көлемі. Саябаққа келушілер үшін жылына 6 ай жұмыс істейтін болады, яғни сәуір айынан қыркүйек айына дейін.

Ойын-сауық орталығын ұйымдастыруға кететін негізгі шығындар:

- аттракцион сатып алуға- 2 028 000;
- кәсіпкерлікті тіркеу және бірінші реттік салықтар-156 000;
- 5 қызметкер еңбек ақысы-468 000 тг айына;
- жарнамалық компаниялар мен күтпеген шығындар- 312 000 тг айына.

Шығындардың қосымша бөлігі электр қуат көзіне, балмұздақ сату орнын ашуға және қызметкерлерді үйретуді ұйымдастыруға жұмсалады.

Жұмыстың бірінші жылына кететін жиынтық шығын- 7 800 000 тг.

Бұндай саябақ ашуға кететін шығындар 2 мезгілде өз орнын толтырады. Оны жақсылап жарнамалаған жағдайда өтімділік мерзімін 1 мезгілге дейін қысқартуға болады.

«Батут» жобасының мақсаты: Бизнес жоспарының мақсаты мен міндеті ағымдағы уақытқа пайдаланатын, құрал алуға жұмсалатын инвестицияны толық жабу болып табылады.

Атқаратын қызметі: 3-10 жас аралығындағы жасөспірім балаларға арналған ақылы ойын- сауық қызметі.

Өнімділік қызметтері: күніне 80 бала болса, жобаның құны- 1 290 000 тг құрайды.

Өтелу мерзімі: 3 ай уақытты құрайды.

Осы бизнес жоспар қызметіне арналған «Батут» секіру ойын- сауық құралында балалар 10 минут уақыт көлемінде болады. Үрлемелі батуттарға арналған талаптарға тоқталатын болсақ батуттар арнайы зәкір блоктарымен қамтиды. Олар батуттың желмен бірге ұшып кетпесі үшін, орнықты тұруына көмектеседі.

Қажетті құжаттар:

- құралдың тех паспорты;
- стандартқа сай сертификат;
- СЭС қорытындысы – балалармен қатынасқа рұқсат.

Негізгі міндеті- әр баланың физикалық және динамикалық жеке ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін ескеру.

Қызметтер сипаттамасы:

- салауатты өмір салты стандарттарына сәйкес балалардың өзінің қызығушылықтары мен мүмкіндіктерін ескере отырып, физикалық тәрбие үрдісін ұйымдастыру;

- балалардың дене және психикалық денсаулығын тәрбиелеу;
- салауатты өмір салтын сақтау және нығайту.

Инвестициялар және жобаны іске асыруға арналған шығындар.

Ұзынағаш ауылында балалар 10 минут болатын жеке шағын кәсіпкерліктің қызметін бастау жоспарлануда. Жүргізілген зерттеулер нәтижесінде «балаларға арналған батут» ашуға қажеттіліктің барлығы анықталды. Жоба бюджеттік және несиелік қорлар бойынша бөлінетін қаржы арқылы жүзеге асырылатын болады.

Қаражатты ұтымды пайдалану мақсатында батут Алматы қаласының базарлары мен дүкендерінен сатылып алынатын болады.

Батутты жарақтандыру мынандай жабдықтарды қамтиды: арнайы балаларға арналған кішкене доптар, батутқа арналған арнайы жел үрлегіш, торшалар және т.б. шығындардың жалпы құны құрал жабдықтар сатып алу және өзге де шығындар құрайды.

Қаржылық жоспар: 1- ші жылғы кіріспен шығыс туралы есеп 6-ші кестеде көрсетілген.

6 кесте –Жобаны іске асырудағы қаражаттар

Мақала атауы	Барлығы,теңге(баға)
Құрал- жабдықтарға кететін шығындар	600 000 теңге
Айлық тікелей шығын	172 500 теңге
1 мезгіл ішіндегі шығын	517 500 теңге
Барлығы	1 290 000 тг
Қызмет бағасы	200 теңге
1 сағат (60 минут)	20 бала
Минималды жүктеу уақыты (1 күн ішіндегі сағаттар)	10 сағат
1 күн ішіндегі минималды балалар саны	200 бала
1 күн ішіндегі табыс	40 000 теңге
1 мезгіл ішіндегі табыс (бай)	7200 000 тг
Өтелу мерзімі	4-5 ай
Ақылы қызмет кірісі	7 200 000 тг
Тура шығын	2 226 000 тг
Жалпы табыс	4 974 000
Жалақы(шығын)(6 ай ішінде+салық)	1 400 000
Коммуналдық шығындар және үрлеу	720 000
Таза табыс	3 790 000 тг
Ескерту: Авторлармен құрастырылған	

6 - ші кесте бойынша тікелей шығындар 1 айлық 100 мың теңге көлеміндегі жалақыға негіздей отырып есептелген.

Қызмет бағасы 1 баладан 200 теңге көлемінде шартты түрде алынады. Сонымен бірге, батут бизнесі жылына 6 айдан аспайтын, оның ішінде қолайсыз ауа райын, демалыс күндерін алып тастағандағы күндерді алады.

Тәжірибе көрсеткендей, жобаның жаздық түрін жұмыс күндеріне 150 толық жұмыс күндерін алған жөн.

Нәтижесінде, 1 мезгіл ішінде үрлемелі батут күніне 10 сағат жұмыс жасайтын жағдайда, жабдықтарды сатып алуға кеткен шығындардың барлығын жабуға болады. Яғни, үрлемелі батут бизнесінің өтемділік мерзімі- 3 ай уақыт.

Шағын «Жұмсақ балмұздақ сату» жобасы- бұл жобада біз арбаға таңылған адамдарға жұмыс ұсынамыз, тым болмағанда жазғы уақытта (бұл маусымдық, яғни уақытша жұмыс).

Инвестициялық жобаның мақсаттары: Бөлшек балмұздақ сату.

Өнім: вафельді балмұздақ.

Өнімділік: 16 мың теңге вафельді балмұздақ маусымда (бай)

Жобаның құны: 1,4 млн теңге.

Өтелімділік мерзімі: 5 ай.

Жобаның нәтижесінде жұмсақ балмұздақты сатуды сату пунктері арқылы көздейді. Балмұздақ сату үшін 3 пункт ашу жоспарланып отыр.

Балмұздақ – бұл балалар мен ересектердің сүйіп жейтін тәтті тағамдарының бірі. Балмұздақ саудасы- бұл тиімді, құны төмен және өтемділік мерзімі аз. Дүңгіршектер мен дүкендерде сату- керемет таңдау бастапқы бизнесмен үшін. Балмұздақ санитарлық- эпидемиологияға сәйкес қорытынды негізінде, мемлекеттік органдардың СЭС рұқсаты арқылы жүзеге асырылады.

Өнімнің сипаттамасы немесе қызметтер: жұмсақ балмұздақты құрғақ қоспалар негізінде сату. Дайындау үшін ұнтақ пайдаланылады және өз бетінше оны сумен араластырады. Сондай-ақ, вафельді нанды сатып алу керек (олар қағаз немесе пластик стакандарына қарағанда танымал).

Нарығын талдау және өнімді өткізу мынадай факторлар өңірдегі бизнесті дамыту үшін маңызды аймақтар болып табылады, олар:

- ыстық климат;
- демалыстар маусымы;
- орташа тұтыну жан басына шаққанда Қазақстанда айтарлықтай аз көршілермен салыстырғанда 0,5 кг жылына, ал Ресей- 5 кг, Еуропада- 8 кг.

Сату. Барлығы дайын болғаннан кейін: рұқсат алынды, құрал-жабдықтар және сатушы бар, өз бизнесінді бастауға болады. Бизнес табысының жартысы- сауда үшін ең қолайлы орын кинотеатрлар нүктесіне жақын, сауда ойын- сауық орталықтары, саябақ демалыс орны, шағын кафе адам көп жүретін жерлерде орналасқан болады. Орын таңдалғаннан кейін (жер учаскесін беру үшін сауда кезінде жол беріледі санитарлық-

эпидемиологиялық қорытынды), ең жақын бөлімімен немесе дүңгіршегімен электр энергиясы туралы келісу.

Өндірістің технологиясының жазда арнайы балмұздақ сату үшін дүңгіршектердің қажеті болмайды, өйткені далада сатылады.

Жұмсақ балмұздақ өндіру үшін аппарат-фризерлар екі түрлі болады:

- SaniServ өндірісі АҚШ-тың өндірісі 15 кг/сағ. Тығыз және сенімді, SaniServ 450,000 теңге тұрады және тамаша жұмсақ балмұздақ дайындайды.

- Отандық «РИКОН-30»-ға дейінгі өнімділікпен 30 кг/сағ құны 300,000 теңге. Жоғары өнімділікке қарамастан және салыстырмалы түрде төмен баға, ол тиімсіз ерекшеленеді американдықтан, өздерінің көлемімен және 160 кг салмағымен, ал SaniServ салмағы небәрі 70 кг болады.

Жабдықтардан басқа арнайы тәтті дәмі бар қоспалар қажет. Ең көп танымал американдық қоспалар Frosty Freeze – шоколадты, құлпынайлы, ванильді. Қызметкерлер, персонал – бұл сатушылар. Себебі, үш нүкте болады, сонда әрбір нүктеге 1 сатушыдан қажет. (7 кесте)

7 кесте - Жұмсақ балмұздақ құнын есептеу:

Жұмсақ балмұздақ құны, теңге / 6.666 кг	1 500
Порция саны 80 гр-нан, бірлік	83
жұмсақ балмұздақ шығыны бірлігіне, теңге	18
Вафельді рожки, теңге	8
Өзіндік құны 1 балмұздақтың, теңге	26
Ескерту: Авторлармен құрастырылған	

7-ші кестеде көрсетілгендей, құны бір пакеттің салмағы 1.666 (1,6) кг құрғақ қоспаны дайындау үшін жұмсақ балмұздақты ICEDREAM көлемі 1500 теңге. Құны 5 литр ауыз су алдын ала сүзгіден өткізу-тегін. Нәтижесінде кейін араластыру құны сұйық қоспасының салмағы 6,666 кг, 1500 теңгені құрайды. Орташа салмағы(порция) жұмсақ балмұздақ – 80 грамм. Тиісінше 6,666 кг қоспадан 83 порция аламыз. Бөлеміз Құны қоспасын (1500 теңге), порция саны (1500 теңгені/83=18 теңге) Құны бір вафельді рожки-8 теңге. Бір вафельді рожки құны- 8 теңге. Өзіндік бір порциядан балмұздақ, вафельді рожкиді есепке алмағанда 26 теңгені құрайды.

Инвестициялар және жобаны іске асыруға арналған шығындар: үш фризер сатып алу қажет SaniServ – 450 мың теңгені құрайды, бұл жалпы инвестицияға 1,350 мың теңге. 8 - кестеде табыс пен шығындардың есебі көрсетілген. 8 – ші кестеде көрсетілгендей қызметкерлер шығындары: жұмысшылар саны – 3; оклад – 60 000 тг; шығындардың барлығы, айына – 180 000 тг; шығындардың барлығы 6 айда – 1 080 000 тг;

8 –ші кестеде көрсетілгендей дайын өнімді өткізуден тікелей шығындар шикізат және материалдар, оның жалпы табысы, жүргізілген операция шығындарының нәтижесін көре аламыз.

Осы кестеде көрсетілгендей оның табысы мен шығындарының толық есебін көре аламыз.

8 кесте – Табыс пен шығындар туралы есеп

Атауы	6 айда
Дайын өнімді өткізуден	4 725 000
Тікелей шығындар - Шикізат және материалдар	1 759 880
Жалпы табыс	2 965 120
Операциялық шығындар нәтижесі	1 065 420
Еңбекақы	675 420
Жалға беру және коммуналдық шығындар	390 000
Операциялық кіріс	1 899 700
Корпоративтік табыс салығы	141 750
Таза пайда	1 757 950
Шикізат пен материалдар шығындары:	
Жұмсақ балмұздақты сату саны, күніне бір дана нүктелерден	150
Іске асыру нүктелерінің саны	3
Жұмыс саны, ай сайын	25
Жұмыс айлары жылына (жылы маусымдарда)	6
Жалпы сату көлемі, дана	67 500
Бірлік бағасы жұмсақ балмұздақтың, теңге	70
Жалпы түсімі операциялық кезеңнің	4 725 000
Жалпы сату көлемі, дана	67 500
Өзіндік күн, бірлік үшін теңге	26
Барлық шығындар шикізатқа, теңге	1 759 880
Ескерту: Авторлармен құрастырылған	

Бастапқы әлеуметтік салық төлейді 2 айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде өзі үшін және 1 айлық есептік көрсеткіш және әрбір қызметкерлер үшін ($2121 \cdot 2 + 2121 \text{ АЕК} \cdot 3 \text{ жұмысшы}$) * 12 ай = 127,260 теңге). Әлеуметтік аударымдар тең соммасының 5 % - жалақы, зейнетақы (540 мың теңге * (1-11% = 24,300). Әлеуметтік салық 24 300 тг, әлеуметтік аударым 111 120тг (кесте 9).

9 кесте – Жалға беру және коммуналдық шығындар:

Шығындардың атауы	Айына	6 айда
1	2	3
Электр энергиясы	5 000	30 000

9 кестенің жалғасы		
1	2	3
Ғимаратты жалға алу (20тыс.теңге * 3 нүкте)	60 000	360 000
Су	2 000	12 000
Барлығы		390 000
Ескерту: Авторлармен құрастырылған		

9 – ші кестеде көрсетілгендей коммуналдық қызметтерге және электр энергиясы шығындары. Орташа шығындар электр энергиясына айына 5 000 тг құрайды, ал суға 2 000 тг.

Салықтар мен бюджетке төленетін төлемдер. Жоба шеңберінде корпоративтік табыс салығы айырылып қалған салық салу жүйесі бойынша түсімнен 3 % - 141 мың теңге (4,7 млн тг * 3%) төленеді.

Қаржыландыру нұсқалары:

Несиелендіру «жүзеге асыру аясында жұмыспен қамту – 2020» бағдарламасы. Бағдарламада, ауылдық жердің тұрғындарына өз ісін ұйымдастырып, дамыту үшін бюджет қаражатын бөлу көзделген.

«Бизнестің жол картасы – 2020» бағдарламасы бойынша берілген мемлекеттік гранттар мен қарыздарды төмендету, кредиттер бойынша пайыздарды төлеуді және несиелерді кепілдендіру, кәсіпкерлерді оқыту бағытын қолдау және шағын және орта бизнесті дамыту. Сыйақының пайыздық ставкасын субсидиялау 7% - ға дейін.[15]

«Әткеншек» жобасында – карусель ересектер мен балалар үшін көптен күткен жазғы ойын – сауықтың бірі болып табылады. Көп, әр түрлі ұқсас конструкциялар бар. Әткеншек – бұл қызықты аттракцион, ол қауіпсіз ойын – сауық түріне жатады және әрбір адам өмірінде бір рет болса да, оған мінуге ниет танытады.

Жыл сайын осындай бизнес 20% - ға ұлғаяды, бірақ бұл әткеншектің жаңа түрлерінің пайда болуына байланысты емес, керісінше билеттің құнының өсуіне байланысты болады.

Пайда табу үшін карусельдің 4-6 түрі болу қажеттілігіне қарамастан, шағын бизнесті бірте – бірте аттракциондар санын көбейтіп те бастауға болады. Ең маңыздысы электр және әткеншекке қызмет көрсету бойынша персоналға жалақы төлеуді ұмытпау (10 кесте).

10 кесте – Әткеншектердің түрлері

Аттракцион түрлері	Сипаттамалары	Бағасы, тг
1	2	3
Тізбекті әткеншек	биіктігі 3 метр, 6 - 12 орындық	945 000
Үйрек	аккумуляторлы 7 орынға арналған	1 638 000
Темір жол	10 орындық	2 677 500
Денелі әткеншек	балалар үшін 7 жастан бастап салмағы бойынша шектеулер	1 105 500

10 кестенің жалғасы		
1	2	3
Күлегештер	8-12 ойын орындары	378 000
Балық аулау	8-12 ойын орындары	472 000
Ескерту: Авторлармен құрастырылған		

Тізбекті әткеншек баланың дамуы үшін пайдалы: ол әріден буындарды жаттықтырады және үйлестіруді арттырады. Әткеншектердің балалардың үшін дамуына үлкен көмегі бар.

Әткеншектер өз кезегінде ересектер мен балалардың қызығып ойнайтын ойын түрінің болуы біздің пайдамыз болып отыр, және де осы үшін олардың өтелу мерзімі азаяды.

Әткеншек жеткілікті тез өтеледі. Өздеріңіз ойлап қараңыздар:

Өзін – өзі ақтауы: 30 – 50 күн. Апатты жағдайда орын немесе мерекелердің өзін – өзі туындайды тіпті тезірек пайда болады (кесте 11).

11 кесте – Әткеншектердің технико- экономикалық көрсеткіштері

Аттракцион түрлері	Сипаттамалары	Бағасы, тг
Тізбекті әткеншек	биіктігі 3 метр, 6 - 12 орындық	945 000
Үйрек	аккумуляторлы 7 орынға арналған	1 638 000
Темір жол	10 орындық	2 677 500
Денелі әткеншек	балалар үшін 3 жылдан 7 жылға дейін, 7 отырғызылатын орны бар салмағы бойынша шектеулер	1 105 500
Күлегештер	8-12 ойын орындары	378 000
Балық аулау	8-12 ойын орындары	472 000
Ескерту: Авторлармен құрастырылған		

11 – ші кесте бойынша әткеншектердің технико – экономикалық көрсеткіштері бойынша таза табыс айына 130 мың теңге құрайды, ал жалпы табыс 10 млн 800 мың теңге болады.

Қорыта келгенде саябақ жобасын ашу барысында өзін – өзі өтелу мерзімі және түсімі өте пайдалы екендігін айқындадық. Сонымен қатар, саябақ жобасын ашу барысында біз жұмыс орындарын көбейту арқылы, мемлекет үшін тиімді болды.

ҚОРЫТЫНДЫ

Дипломдық жобаны жазу барысындағы жүргізілген зерттеулер бойынша алынған нәтижелерді қорыта кетсек.

Зерттеудің бірінші бөлімінде біз жастар кәсіпкерлігін дамытуды қарастырдық. Жастар кәсіпкерлігінің күшті жақтары (жоғары инновациялық белсенділік, ойлаудың инновациялылығы; жоғары ұтқырлық; жаңа нарықтарды игеру бойынша реакцияның жылдамдығы; жастардың тәуекелге бейімділігі) және әлсіз жақтарын (елеусіз әлеуметтік тәжірибе, іскерлік беделдің болмауы, бастапқы капиталды қалыптастыру мәселесі, жеке байланыстың жетіспеушілігі) анықтап, зерттеп білдік.

Шетелдерде жастар кәсіпкерлігін қолдау ерекше орын атқаратындығын танып білдік. Оның себебі ұлттық басшылық шағын бизнес кәсіпорындарына үлкен мән беріп, оларға федералды деңгейде қолдау көрсетіп отыр.

Екінші тарауда жасалған зерттеулер бойынша келесі тұжырымдамалар анықталды:

- Қазақстан Республикасында бизнесті дамытуға жәрдем көрсету және қолайлы жағдайлар жасау мақсатында әртүрлі уақытта мемлекеттік, үкіметтік және салалық бағдарламалар жұмыс істеді;

- Бағдарламалардың мақсатын (өңірлік кәсіпкерліктің тұрақты және теңгерімді өсуін қамтамасыз ету, жұмыс істеп тұрған жұмыс орындарын қолдау және жаңа тұрақты жұмыс орындарын құру);

- Қазақстан Республикасында қолданылып келе жатқан бағдарламалардың жастар кәсіпкерлігінің негізі болуы.

Дипломдық жобаның зерттеу объектісі Ұзынағаш ауылы болып отырғандықтан, ауылдағы халық саны, парк ашу жобасы бойынша ыңғайлы жерін зерттеп қарастырдық.

Үшінші бөлімде, алдыңғы бөлімде қарастырылған жастар кәсіпкерлігін дамытудың негізгі мәселелерін анықтап, оларды шешу жолдарын ұсындық. Айтылып өткен ұсыныстарды орындаған жағдайдағы жастар кәсіпкерлігінің даму нәтижелерінің 2017-2018 жылдарға арналған болжамын жасап көрсеттік. Жобаны орындау барысында мынандай ұсыныстар жасалды:

1. халықты жұмыспен қамту;
2. ауданның инфрақұрылымын дамыту;
3. ауданды мәдени әлеуметтік-экономикалық жағынан көркейту;
4. мемлекеттік және жеке меншік сеторларының бірігіп жұмыс істеуіне ықпал ету.

Жамбыл ауданындағы саябақ ашу жобасы бойынша:

- сауалнамалар жүргіздік;
- зерттеулер жасадық;
- саябақтың қажеттілігі туралы ақпарат жинадық;
- бұл жобаның тұрғындарға және мемлекетке тигізетін пайдасын қарастырдық;

Осы сауалнамалардың, зерттеулердің нәтижесінде Жамбыл ауданы Ұзынағаш ауылында саябақ ашуды көздедік. Жоба барысында біз жобаға қанша қаражат керектігін анықтадық және шығындар мен түсетін пайданы есептедік. Сонымен қатар, саябақ ашу жобасының бизнес-жоспары да көрсетілген. Саябақ жобасы өзіне бірнеше жобаны кіріктіреді. Олар: үрлемелі сырғанақ; батуттар; балмұздақ; аттракцион жобалары. Осы жобалар арқылы қаланың мәдени дамуына әсер етуге болады.

Қорытындылай келе, ауылдық аумақтардың әлеуметтік инфрақұрылымын дамыту проблемалары қарастырылып, олардың шешу жолдары анықталған. Инфрақұрылымның негізгі құраушысының даму көрсеткіштерінің 2017-2018 жылдарға арналған болжамы жасалған. Ұзынағаш ауылының зерттеулер жүргізу арқылы ұсыныстар айтылған. Зерттеу бойынша Ұзынағаш ауылында саябақтың тапшылығы анықталып, саябақ жобасы ұсынылды.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития. - М.: Прогресс, 1982.- С.189.
2. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың 2018 жылғы 14 қарашадағы Жарлығы <http://www.akorda.kz/kz>.
3. «Қазақстан Республикасы кәсіпкерлігінің ұлттық палатасы» туралы 2013 жылдың 4 шілдесінде шыққан №129-V ҚР Заңы.
4. Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жастар саясаты туралы заңы <http://www.adilet.zan.kz/kaz>.
5. Карасаева А.А.Значение экономико – правовой базы в организации учета предприятий малого бизнеса. Учебник.//Аль пари,2008.- С.45-47.
6. "The Printe's Youth Business International" (YBI) Халықаралық қорының сайты <https://www.youthbusiness.org>.
7. Германиядағы жастар кәсіпкерлігін қолдау <https://www.wjd.de>.
8. Современное состояние малого и среднего предпринимательства в 2013 г.//Малое и среднее предпринимательство в Республике Казахстан. – Астана:АСРК, 2013. – С.5-7.
9. «Қазақстан Республикасының Кәсіпкерлік Кодексі» Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 29 қазандағы № 375-V Кодексі.
10. Үмбеталиев А. Керімбек Ғ. Кәсіпорын экономикасы және кәсіпкерлік. Алматы, 2002. – С. 12.
11. Нысанбаев С.Н. Коммерциялық кәсіпкерлік негіздері. – Алматы: Қазақ Университеті, – 1-3 б.
12. Смаилов А. Малое и среднее предпринимательство в Республике Казахстан. – Астана: АСРК, 2013.-С.26-28.
13. Қазақстан Республикасы бойынша кәсіпкерлікті қолдауға арналған бағдарламалар: <http://enbekshikazah.gov.kz/index.php/ru/novostiru/9-uncategorised/1409-k-sipkerlikti-oldau-bojynsha-memlekettik-ba-darlamalar>.
14. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2016 жылғы 29 желтоқсандағы №919 қаулысымен бекітілген «Бастау» бағдарламасы: <https://prz.enbek.gov.kz/kk/node/5868>.
- 15.Жамбыл ауданы әкімдігінің сайты <http://zhambyl.zhetisu.gov.kz/>.
16. Қазақстан Республикасының Президентінің «Қазақстан-2050» Стратегиясы <https://www.zakon.kz//60241-strategija-kazakhstan-2030>.
17. «Бизнестің жол картасы – 2020» бағдарламасы <https://www.inform.kz/biznestin-zhol-kartasy> .
18. ҚР Ұлттық Экономика министрлігі Статистика комитеті. Тексерілді, 3 қаңтар 2019 <https://stat.gov.kz/>.